

INTRODUCCIÓ

Aquest treball de final de grau vol ser un estat de la qüestió sobre les colònies industrials de la conca del Ter i del Llobregat i sobre les condicions de vida que hi havia en les colònies de la conca mitjana del Ter.

L'estat de la qüestió es divideix en dos grans apartats clarament diferenciats. El primer tracta sobre les colònies industrials a Catalunya, què són, els seus orígens i desenvolupament, i quines són les colònies que destaquen més de les conques del Ter i el Llobregat.

El segon apartat es centra en analitzar les condicions de vida de les colònies industrials de la conca mitjana del Ter, tractar sobre quins serveis tenien, la jornada laboral i el salari, els nens i l'escola, l'església i la religió, el paper de la dona, entre altres aspectes.

Dins del procés d'industrialització de Catalunya, les colònies i fàbriques tèxtils van tenir un paper molt rellevant. Durant el segle XIX i XX molts catalans treballaven a la indústria tèxtil. A la zona de Barcelona i la seva rodalia treballaven a les fàbriques, aquestes es que movien gràcies a les màquines de vapor. A la Catalunya interior treballaven majoritàriament en colònies industrials tot i que també hi havia nombroses fàbriques de riu. Aquestes estaven ubicades molt a prop de la riba del riu i utilitzaven la força de l'aigua que a través d'una turbina permetia moure les màquines. La majoria de treballadors de les colònies industrials provenia del món rural, eren pagesos que fugien de la misèria del camp. Els anys 70 del segle XX la indústria tèxtil catalana van entrar en crisi i moltes d'aquestes colònies van tancar. Tot i que les colònies tanquen, en algunes d'aquestes grups de treballadors van obrir petites empreses tèxtils aprofitant la seva experiència a la fàbrica i algunes famílies van continuar vivint a la colònia.

Moltes d'aquestes colònies industrials que van esdevenir un puntal clau de la indústria catalana al llarg del segle XIX i XX, ara estan despoblades i sense ús. És per això que el patrimoni arquitectònic i cultural d'aquestes s'ha de difondre, preservar i conservar.

Sobre les colònies industrials a partir la dècada del 1970 i fins l'actualitat se'n han realitzat molts llibres, articles, monogràfics i estudis que tracten sobre el tema i en el llarg del treball s'aniran esmentant.

Amb aquest treball es vol estudiar les colònies tèxtils catalanes, sobretot les principals colònies del Llobregat i del Ter i aprofundir en analitzar les condicions de vida a les colònies del Ter mitjà.

1. QUÈ SÓN LES COLÒNIES INDUSTRIALS

El primer apartat del treball tracta sobre el desenvolupament de la industrialització tèxtil a Catalunya, els orígens de les colònies industrials, el que van significar per la industrialització a Catalunya i l'estat de les colònies industrials a l'actualitat.

A partir de la dècada del 1970, es realitzen els primers estudis que tracten específicament sobre les colònies industrials i des d'aquell moment fins l'actualitat n'han sorgit molts més. Abans les colònies ja havien estat tractades per Jordi Nadal però amb una visió més tradicional i dins del marc general de la industrialització a Catalunya. Ignasi Terradas es el primer que fa un llibre monogràfic sobre les colònies industrials el 1979 *Les colònia industrial com a particularisme històric: l'Ametlla de Merola*¹, del qual en fa una revisió el 1994². En aquest llibre Terradas primerament tracta de les colònies en general i després el cas específic de l'Ametlla de Merola. Altres que han anat sorgint sobre el tema són *Les colònies industrials a Catalunya. El cas de la colònia Sedó* de Gràcia Dorel-Ferré publicat el 1992³, tracta sobre les colònies tèxtils a Catalunya i el cas específic de la colònia Sadó. L'autora no està massa d'acord amb el que uns anys abans diu Terradas sobre el perquè els empresaris s'instal·len a les conques del Llobregat i del Ter. També és interessant el llibre de Rosa Serra *Les colònies tèxtils a Catalunya*⁴, que tracta les principals colònies del Ter i el Llobregat i explica les característiques principals de cadascuna. També cal esmentar el llibre Carles Enrech *El pla contra la muntanya*⁵ en el que es tracta la indústria del pla i seguidament la de la muntanya. En aquest llibre es veu molt bé el pas de les grans fàbriques de vapor a les fàbriques de riu mogudes per l'energia hidràulica. A part d'aquets quatre llibres que tracten molt bé els orígens de les colònies industrials a Catalunya, també hi ha monografies que tracten de colònies específiques i articles que aniran sortint al llarg del treball.

1.1 La industrialització cotonera i les fàbriques de riu

Els orígens de la industrialització catalana, en la qual hi ha l'origen de les colònies industrials estan molt ben explicats en dos volums de la *Història econòmica de la Catalunya contemporània*⁶ publicats per l'enciclopèdia catalana entre el 1991-1994.

¹ TERRADAS, I. (1979). *La Colònia industrial com a particularisme històric: l'Ametlla de Merola* (1a ed.). Barcelona: Laia.

² TERRADAS, I. (1994). *La Qüestió de les colònies industrials: l'exemple de l'Ametlla de Merola* (1a ed.). Manresa: Centre d'Estudis del Bages.

³ DOREL-FERRÉ, G. (1992). *Les Colònies industrials a Catalunya: el cas de la colònia Sedó*. (1a ed.). Esparraguera: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

⁴ SERRA, R. (2000). *Colònies tèxtils de Catalunya* (1a ed.). Manresa: Fundació Caixa Manresa; Barcelona: Angle.

⁵ ENRECH, C. (2003). *El Pla contra La Muntanya: la crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)* (1a Ed.). Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.

⁶ NADAL, J. (1988-1994). *Història econòmica de la Catalunya contemporània* (1a ed.). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

El procés d'industrialització a Catalunya al segle XIX està molt lligat amb la indústria tèxtil, principalment amb la indústria cotonera. Abans del segle XIX la indústria tèxtil a Catalunya es basava en la filatura del lli i la llana.⁷

El cotó és una planta que principalment es conrea a Orient i als Estat Units. Fins el 1700 a Europa no s'utilitza gaire ja que no en produeix, però amb el comerç colonial, es comença a utilitzar. La indústria cotonera a Europa tindrà molta rellevància sobretot a Anglaterra, ja que els britànics descobreixen els beneficis de teixir amb cotó i són els principals proveïdors de productes tèxtils a Europa, una quarta part de la seva producció va dirigida a l'estranger.⁸

Els orígens de la indústria tèxtil catalana, té forces semblances amb Anglaterra, perquè a Espanya igual que Anglaterra uns anys abans, es va prohibir la introducció de productes indians: primer, el 1718, els relacionats amb la pell i la seda i després, el 1728, tots els productes que provenien de les Índies asiàtiques.⁹

La consolidació de la indústria tèxtil es produeix el 1833 quan Josep Bonaplata va obrir la primera manufactura tèxtil moguda per vapor especialitzada en la filatura i el tissatge de cotó, estam, llana i lli. El vapor es l'energia que s'utilitza a les fàbriques tèxtils de Barcelona i el litoral català¹⁰. Per fer anar les màquines era necessari utilitzar carbó. Catalunya és un territori on hi ha poc carbó; hi ha mines a Sant Joan de les Abadesses, el Berguedà i Calaf, però és un carbó de mala qualitat i se'l considerava ineficaç.

A partir a la dècada del 1850, alguns empresaris opinen que el sector cotoner ha de buscar una alternativa, ja que Catalunya és molt deficitària en carbó. Des del 1860 la força hidràulica s'aprofitava més bé amb l'adaptació de les turbines. A partir d'aquest moment hi ha un retorn força considerable cap a l'energia moguda per l'aigua. Això significa que el model fabril basat a l'anglesa, on la font principal és el carbó, no és un bon model per Catalunya.

El retorn a l'aigua és la millor opció per la indústria; aquest retorn significa marxar "del pla", es a dir del litoral i les rodalies de Barcelona, per anar a "la muntanya",

⁷ NADAL, J. (1991). "La indústria cotonera: el cotó Rei". En F. Cabana (ed.), *Història Econòmica de la Catalunya contemporània: segle XIX Indústria, transport i finances* (1a ed., p. 13-14). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.; NADAL, J. (1991). "La indústria cotonera: Anglaterra, la fàbrica cotonera del món". En F. Cabana (ed.), *Història Econòmica de la Catalunya contemporània: segle XIX Indústria, transport i finances* (1a ed., p. 15-16).

⁸ NADAL, J. (1991). "La indústria cotonera: el cotó Rei". En F. Cabana (ed.), *Història Econòmica de la Catalunya contemporània: segle XIX Indústria, transport i finances* (1a ed., p. 13-14). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.; NADAL, J. (1991). "La indústria cotonera: Anglaterra, la fàbrica cotonera del món". En F. Cabana (ed.), *Història Econòmica de la Catalunya contemporània: segle XIX Indústria, transport i finances* (1a ed., p. 15-16).

⁹ NADAL, J. (1991). "Els orígens a Catalunya". En F. Cabana (ed.), *Història Econòmica de la Catalunya contemporània: segle XIX Indústria, transport i finances* (1a ed., p. 16-21). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

¹⁰ NADAL, J. (1991). "La indústria cotonera: la implantació del sistema fabril (1833-1860)". En F. Cabana (ed.), *Història Econòmica de la Catalunya contemporània: segle XIX Indústria, transport i finances* (1a ed., p. 21-47). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

l'interior i principalment a la riba del Ter i la del Llobregat.¹¹ A partir del 1861 moltes fàbriques s'obren o es traslladen a les conques fluvials, principalment la del Ter i la del Llobregat. Alguns dels empresaris més prestigiosos de Barcelona i el litoral es van traslladar a prop de les ribes dels rius.¹²

Les fàbriques de riu estan situades especialment a les conques fluvials dels rius Llobregat, Ter i els seus afluents el Freser i el Cardener, i també se'n troben algunes a altres rius com el Segre, aquests per la seva ubicació se'ls podia anomenar indústries fabrils del riu i de la muntanya. El retorn de l'aigua és evident, el motor principal d'aquets és la turbina hidràulica.¹³ Durant el segon terç del segle XIX, llevat d'alguns casos, les fàbriques de riu es van situar prop dels nuclis urbans com Manresa, Manlleu, Roda de Ter entre altres. La majoria d'aquestes tenien aproximadament 200 obrers i eren fàbriques de dimensions petites, mitjanes. En aquestes conques fluvials la situació va començar a canviar l'últim terç del segle XIX; és en aquest moment quan es comencen a crear la majoria de colònies industrials com són les colònies de: Viladomiu Vell, L'Ametlla de Merola, Cal Marçal, Còdol-Dret, Vila-seca, entre altres.¹⁴

El fet de que les fàbriques es situïn prop dels rius i que estiguin allunyades dels grans nuclis urbans genera que els costos de producció siguin més baixos, per diversos factors. Hi ha un augment de la productivitat pels canvis tecnològics i la mecanització, que generen un estalvi de treball a partir d'innovacions en les contínues i en els talers mecànics. A partir d'aquest moment els talers mecànics són més fàcils de fer funcionar i ja no es necessària la mà d'obra especialitzada i amb força física, i això provocarà que es substitueixi molta mà d'obra masculina per mà d'obra femenina. La substitució de la mà d'obra masculina per la femenina a les zones urbanes genera molts conflictes amb els obrers. A les fàbriques de riu com que són noves aquestes substitucions no generen tants conflictes tot i que hi va haver algunes vagues significatives principalment a la conca del Ter. A part de l'augment de la productivitat i la substitució de la mà d'obra, també cal destacar que les

¹¹ ENRICH, C. (2003). "El Pla contra La Muntanya". En C. Enrich (ed.), *El pla contra la muntanya. La crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)* (1a ed., p. 116). Lleida: Edicions Universitat de Lleida.

¹² NADAL, J. (1991). "La indústria cotonera: la plenitud de la fabricació catalana (1861-1913)". En F. Cabana (ed.), *Història Econòmica de la Catalunya contemporània: segle XIX Indústria, transport i finances* (1a ed., p. 48-78). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

¹³ MALUQUER J. (1994). "Sota el signe de l'obertura exterior (1868-1890)"; "L'enigma energètic: el retorn de l'aigua". En F. Cabana (ed.), *Història economia de la Catalunya contemporània: segle XIX La formació d'una societat industrial* (1a ed., p. 236-240). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

¹⁴ ENRECH, C. (2003). "L'estructura sectorial de la indústria tèxtil catalana a l'inici de l'últim quart de segle XIX. Un punt de partida: La indústria cotonera: Fàbriques de riu i colònies". En C. Enrich (ed.), *El pla contra la muntanya. La crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)* (1a ed., p.34-40). Lleida: Edicions universitat de Lleida.

fàbriques de l'interior els costos salarials eren més baixos, ja que es cobrava més a la ciutat que a l'interior i el salari femení encara era més inferior.¹⁵

Les fàbriques de riu pel fet de ser situades a l'interior tenien un costos més baixos que les del litoral i Barcelona. I les colònies industrials que neixen a les ribes dels rius entre 1868-1891, representen un model fabril format per la fàbrica i els habitatges dels obrers. A més, estaven afavorides per exempcions fiscals, que van ajudar al desenvolupament del sistema de colònies.¹⁶ Per tant, tenien menys pressions fiscals i un nivell de cost més baix.

En els volums de la *Història Econòmica de Catalunya* hi ha diversos apartats, que han estat citats anteriorment, que tracten sobre els orígens de la industrialització, la indústria cotonera, les fàbriques de riu i també esmenten les colònies industrials. En aquesta obra es veu com les colònies són un pilar fonamental de la industrialització catalana i quins són els antecedents que fan que en neixin tantes, sobretot el fet de moure les indústries cap a l'interior pel fet de que el carbó català és ineficaç. És aleshores quan es creen moltes fàbriques de riu i colònies, i aquestes són beneficiades per les exempcions fiscals i per els baixos costos salarials. El fet de que un llibre que tracta la història econòmica de Catalunya tingui un apartat dedicat a les colònies, prova que aquestes van tenir un paper molt rellevant des dels seus inicis a l'últim terç del segle XIX fins la seva fi amb la crisi del tèxtil dels anys 1960-1970 tot i que n'hi ha que tanquen més tard les seves portes.

1.2 L'origen i la consolidació de les colònies industrials

Sobre els orígens de les primers colònies industrials en fa una bona síntesis Ignasi Terradas en el seu llibre *Les colònies industrials com a particularisme històric: l'Ametlla de Merola*. Les primeres colònies industrials es troben a Anglaterra, sobretot al camp per l'aprofitament dels salts d'aigua. No eren una organització diferenciada dins del sistema fabril. L'últim terç del segle XVIII hi ha fàbriques escampades per tot el territori però no es consideren colònies, aquestes es coneixen amb el nom de Mills i els veïnats són els Mill Village, perquè sovint aquestes abans de ser fàbriques ja havien estat molins, serradores. Les dues colònies més destacades d'Anglaterra són Ashworth i Strautts. Strautts és una colònia que està fortificada, ja que els propietaris eren cacics i els treballadors d'aquesta es barrejaven molt pocs amb els obrers de les altres fàbriques.

¹⁵ MALUQUER J. (1994). "Sota el signe de l'obertura exterior (1868-1890)"; "Tres maneres de reduir costos laborals unitaris". En F. Cabana (ed.). *Història economia de la Catalunya contemporània: segle XIX La formació d'una societat industrial* (1a ed., p. 240-241). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

¹⁶ MALUQUER J. (1994). "Sota el signe de l'obertura exterior (1868-1890)"; "El model de les colònies industrials". En F. Cabana (ed.). *Història economia de la Catalunya contemporània: segle XIX La formació d'una societat industrial* (1a ed., p. 241-245). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

Els orígens de les colònies són a la Gran Bretanya, però de mica en mica es van expandint per altres territoris com són Itàlia, França i la Nova Anglaterra (EUA). La diferència entre l'origen d'aquestes colònies es que no totes apareixen en el mateix moment, primer sorgeixen a Anglaterra i la Nova Anglaterra, seguidament a França i Itàlia entre 1860-1880 i després sorgeixen a Catalunya¹⁷. Tot i que ja n'hi ha als anys 60, el moment àlgid de les colònies catalanes és partir el 1880.

Durant la industrialització a Catalunya al segle XIX, moltes fàbriques es situen a la vora del riu per aprofitar la força de l'aigua com energia. Són les anomenades fàbriques de riu; a part d'aquestes a partir dels anys 60 del segle XIX comencen a sorgir les primeres colònies industrials a Catalunya, principalment a la conca del Llobregat i la del Ter. Aquestes colònies que s'ubiquen a la riba del riu no sorgeixen soles. Hi ha uns factors a darrera que fa que molts empresaris es decantin per realitzar colònies industrials.

Diversos autors tracten en els seus estudis sobre la legislació que hi havia sobre l'aigua, la qual és fonamental per entendre la creació de tantes colònies. El segle XIX l'aigua després de les desamortitzacions del clergat, esdevé un bé públic i està sota una legislació. Les lleis es redacten el 1845 i el 1855 es completen. Una d'aquestes lleis és l'exempció de pagar impostos durant 15 anys per qualsevol indústria que comprava un salt d'aigua i instal·lava una fàbrica abans de dos anys.¹⁸ Uns anys més tard s'aprova la llei d'aigües el 1866 i la de colònies el 1868. Aquestes dues lleis són un dels factors més importants per la creació de les colònies.¹⁹ Amb aquestes lleis s'estableix que la colònia queda exempta de pagar contribucions durant 15 anys s'hi està ubicada entre 2 i 4 quilòmetres de distància del poble, 20 anys s'hi està entre 4 i 7 quilòmetres i 25 anys s'hi està a més de 7 quilòmetres.²⁰ Una altra exempció que tenia la població de les colònies, era que els nois estaven exempts de fer el servei militar.²¹ En aquesta època entre Berga i Manresa hi havia 18 colònies i entre Ripoll i Manlleu n'hi havia 14.

A part de les exempcions fiscals per la utilització d'energia hidràulica, hi ha altres factors favorables a la localització. Aquests factors són explicats en un article

¹⁷ DOREL-FERRÉ, G. (1992). *La qüestió de les colònies industrials: un fenomen discutit de la història industrial de la Catalunya dels segles XIX i XX (1a ed.)*. Esparreguera: Abadia de Montserrat.

¹⁸ DOREL-FERRÉ, G. (2003). "La qüestió de les colònies industrials: un fenomen discutit de la història industrial de la Catalunya dels segles XIX i XX". *Butlletí de la societat catalana d'estudis històrics*, 14, 97-112.

¹⁹ ENRECH, C. (2003). "El pla contra la muntanya i dins del subapartat El fenomen de l'expansió fabril pels rius de La Muntanya des d'una perspectiva històrica: les colònies no neixen es construeixen en l'espai i el temps". En C. Enrech (ed.), *El pla contra la muntanya. La crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)* (1a ed., p. 116). Lleida: Edicions Universitat de Lleida.

²⁰ SERRA, J.M (1985). "Els factors de la localització geogràfica de les colònies". *Dovella, revista cultural del Bages*, 15, 35-37.

²¹ DOREL-FERRÉ, G. (2003). "La qüestió de les colònies industrials: un fenomen discutit de la història industrial de la Catalunya dels segles XIX i XX". *Butlletí de la societat catalana d'estudis històrics*, 14, 97-112.

publicat a la revista *Dovella*, per Joan Mª Serra i Sala²². Aquests elements són entre altres l'aprofitament d'antigues instal·lacions industrials. Moltes de les colònies estan ubicades en emplaçaments que antigament hi havia hagut algun molí, farga i això fa que en la toponímia de molts quedi constància de l'antiga indústria, com és el cas per exemple de la colònia Ymbern d'Orís que es coneguda com El Pelut. Aquest fet és així perquè les colònies industrials utilitzen rescloses, salts i canals que ja estaven construïts, tot i que molts s'han de fer de nou. Un altre element és l'accessibilitat des de Barcelona. En un primer moment els industrials manresans volien transformar el riu Llobregat en navegable, però això no es va portar a terme. Per les comunicacions amb Barcelona és molt important el ferrocarril. Moltes de les colònies es funden els mateixos anys o són posteriors a la construcció del ferrocarril, sobretot a la conca del Ter. El tren arriba a la conca del Llobregat el 1859, el recorregut va de Olvan fins a Manresa i a la conca del Ter primer arriba a Vic el 1876 i a Ripoll el 1880. El darrer factor important en la localització de les colònies és el poblament. Un dels motius pel qual s'instal·len a l'interior és la necessitat de mà d'obra obedient i barata. Molta de la mà d'obra que vivia a les colònies en els seus inicis prové del camp²³. Moltes noies de cases de pagès treballaven a les colònies i fàbriques de riu, i el seu sou era un complement per la família. Les colònies industrials oferien feina, habitatge i servies que en altres llocs no tenien i la població rural tenia l'oportunitat de fugir de la misèria que es vivia al camp.²⁴ Resumint, sobre la localització de les colònies industrials principalment a la conca del Llobregat i del Ter, no hi ha un sol factor que explica que els empresaris prenguessin la decisió sinó que l'explicació rau probablement en la suma de diversos factors.

Sobre la ubicació de les colònies industrials a les conques fluvials, hi ha opinions diferents i contradictòries. Entre els principals historiadors que han tractat les colònies industrials, citarem en primer lloc l'Ignasi Terradas i a continuació la tesi de Gràcia Dorel-Ferré.

Ignasi Terradas, com ja s'ha esmentat anteriorment, és el primer que tracta el tema de les colònies industrials a Catalunya, el primer llibre que escriu sobre el tema titulat *La Colònia industrial com a particularisme històric: l'Ametlla de Merola* publicat per l'editorial Laia el 1979 i uns anys més tard, el 1994, en publica un altre que es la revisió del primer, *La qüestió de les colònies industrials: l'exemple de l'Ametlla de Merola* publicat pel centre d'estudis del Bages. Terradas en el seu estudi pioner sobre les colònies renova la historiografia d'aleshores, ja que té una visió més innovadora sobre les colònies industrials. En aquests dos llibres l'autor fa un estudi de les colònies a Catalunya en general comparant-les amb les colònies angleses i es centra principalment amb la colònia de l'Ametlla de Merola, ubicada a Puig-Reig.

²² SERRA, J.M (1985). "Els factors de la localització geogràfica de les colònies". *Dovella, revista cultural del Bages*, 15, 35-37.

²³ SERRA, J.M (1985). "Els factors de la localització geogràfica de les colònies". *Dovella, revista cultural del Bages*, 15, 35-37.

²⁴ COMAS, F. (2005). "Les colònies industrials, nuclis d'atracció de població". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 86-87, 126-129.

Terradas en els seus llibres defensa la hipòtesis de que els industrials van traslladar les seves fàbriques a les conques fluvials de la Catalunya interior, no era per aprofitar l'energia hidràulica, ja que, ven aviat l'energia produïda en els salts d'aigua és insuficient i moltes de les colònies utilitzen tan l'energia hidràulica i la màquina de vapor. La seva tesi és que es van traslladar a les conques fluvials per les relacions socials favorables per l'empresari, ja que la població rural és més dòcil que la de la ciutat i no hi han tants conflictes laborals entre els treballadors i els empresaris, ja que els sindicats tenen molta poca presència i així s'evita la comunicació entre els obrers rurals i els urbans. A part els salaris de l'interior són molt més baixos que els de la ciutat.²⁵

La primera part de *Les colònies industrials a Catalunya. El cas de la colònia Sedó* de Gràcia Dorel-Ferré, tracta de les colònies industrials a Catalunya en general i la segona part tracta sobre la colònia Sedó, situada a Esparraguera. Dorel-Ferré té una visió totalment oposada de Terradas sobre el perquè els empresaris s'ubiquen a les conques fluvials, especialment la del Ter i la del Llobregat. L'autora creu que els empresaris s'hi ubiquen principalment per poder utilitzar la força de l'aigua per moure les seves màquines i per els avantatges que suposa ubicar-se lluny dels nuclis de població amb la nova legislació de les aigües i la llei de colònies del 1868, amb la qual els empresaris queden exempts de pagar impostos durant un llarg període de temps.²⁶

En l'estudi de les colònies tèxtils de Rosa Serra, a la primera part tracta els orígens de les colònies i com eren els industrials i els obrers que vivien en aquestes. Les colònies industrials a la conca del Ter i la del Llobregat, es comencen a construir a partir de la segona meitat del segle XIX. Rosa Serra considera que hi ha dues etapes de construcció: la primera, que va del 1858 al 1880, les colònies estan formades especialment per la fàbrica de riu i els edificis indispensables. És en aquests anys quan moltes fàbriques es traslladen de l'entorn urbà de la ciutat cap a les ribes fluvials per aprofitar la força de l'aigua. La segona etapa es a partir el 1880 fins als inicis del segle XX, i es quan les colònies es transformen en veritables pobles industrials amb tots els serveis necessaris per els obrers en els quals destaquen entre altres: cafè, església, casino, escoles, botigues, torre de l'amo, habitatges per els obrers jeràrquics, segons l'estatus que tenien a la fàbrica.²⁷ Les colònies més importants és creen a la dècada del 1890.²⁸

²⁵ TERRADAS, I. (1979). *La Colònia industrial com a particularisme històric: l'Ametlla de Merola* (1a ed.). Barcelona: Laia.; TERRADAS, I. (1994). *La Qüestió de les colònies industrials: l'exemple de l'Ametlla de Merola* (1a ed.). Manresa: Centre d'Estudis del Bages.

²⁶ DOREL-FERRÉ, G. (1992). *Les Colònies industrials a Catalunya: el cas de la colònia Sedó*. (1a ed.). Esparraguera: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

²⁷ SERRA, ROSA. (2000). "Introducció: Uns protagonistes: els industrials". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.12-20). Manresa: Fundació Caixa Manresa.

²⁸ DOREL-FERRÉ, G. (1992). "Primera part. Les colònies industrials: Caràcters generals". En G. Dorel-Ferré (1a ed.), *Les colònies industrials a Catalunya, el cas de la colònia Sedó* (1a Ed. P.55). Esparraguera: Publicacions de l'abadia de Montserrat.

Els actors

Els principals protagonistes de les colònies industrials són els empresaris que van promoure realitzar la colònia, i els treballadors dels quals molts van viure tota la vida a la colònia. Els industrials cotoners que es decanten per realitzar colònies industrials solen tenir les arrels familiars a les comarques centrals de Catalunya, Bages, Berguedà, Ripollès i Osona. Tot i que també hi ha colònies de les quals els propietaris no són catalans com és el cas de la colònia de Borgonyà on els propietaris són escocesos i al de la Farga de Bebié on són suïssos, entre altres que també provenen de fora. Generalment el propietari resideix a Barcelona, des d'on es fan els negocis i gestions empresarials i a la colònia hi tenien una torre que era la segona residència.²⁹

Els altres protagonistes són els treballadors. Els primers treballadors que van cap a les colònies fugen de la misèria rural, sobretot dels durs contractes de masoveria i dels problemes de les guerres carlines, que sobretot al Berguedà van ser molt presents. Tot i que venen del món rural tenen coneixements de filar i teixir, ja que molts pagesos ho feien artesanalment a casa seva, com a complement econòmic. A partir dels anys 40 arriben obrers nous a treballar a les colònies, aquests principalment venien d'Andalusia, tot i que també n'hi havia d'altres indrets de l'estat.³⁰ En els orígens moltes colònies donen habitatge i serveis bàsics a famílies que tenen més de tres membres productius a la fàbrica. Durant el segle XIX hi ha alguns conflictes violents i vagues per la demanda de millora salarial i la reducció de la jornada laboral. Sobretot a la conca del Ter tenia força presència el sindicat les Tres classes de vapor, en canvi el Llobregat no tenia tanta incidència. La vaga del 1890 es va viure amb intensitat a la conca del Llobregat, i els propietaris es decanten per fer una política paternalista per controlar els treballadors i oferir més serveis a les colònies. Aquestes polítiques es porten a terme sobretot amb el paper dels directius, els capellans, els mestres i les monges que s'encarregaven d'adoctrinar els treballadors.³¹ Tal com defineix molt bé Rosa Serra en el seu llibre "*les colònies no són pensades com a centre de treball, sinó que també són un lloc adequat per l'educació, l'esbarjo i per fomentar la religiositat.*"³²

²⁹ SERRA, Rosa.(2000). "Introducció: Uns protagonistes: els industrials". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.20-23). Manresa: Fundació Caixa Manresa.

³⁰ COMAS, F. (2005). "Les colònies industrials, nuclis d'atracció de població". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 86-87, 126-129.

³¹ SERRA, Rosa.(2000). "Introducció: Uns protagonistes: els treballadors". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.23-30). Manresa: Fundació Caixa Manresa.

³² SERRA, Rosa.(2000)."Introducció: Uns protagonistes: els treballadors". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.24). Manresa: Fundació Caixa Manresa.

Morfologia de les colònies industrials

La morfologia de les colònies industrials està molt ven analitzada i estudiada per Jordi Clua en un article³³. L'autor diferencia els espais que integren una colònia en tres de diferents: l'espai productiu compost per la fàbrica, tallers, magatzems, canal, reclosa i oficines; espai de residència i serveis format per els habitatges dels treballadors i els serveis generalment compostos per botigues, cafè, casino, teatre, escoles, convent, jardins, fonda,...; espai de domini que és la torre de l'amo, l'església i les colònies que en tenen la muralla. A part també estudia els tres tipus de colònies que hi ha des de les més bàsiques a les més completes. La colònia industrial bàsica està composta per un espai productiu i una colònia obrera reduïda; la colònia industrial desenvolupada és el conjunt entre l'espai productiu, espai de residència i uns serveis mínims; i la colònia industrial evolucionada es caracteritzen per ser una gran colònia i tenen una divisió funcional entre els tres espais.³⁴ Aquest article de Jordi Clua ens permet veure les diferències entre les colònies més bàsiques i les que són més complexes.

Dorel-Ferré en el seu llibre esmentat anteriorment fa una anàlisi molt interessant sobre l'estructura que tenien les colònies industrials i els habitatges dels obrers. L'edifici més important de les colònies és la fàbrica, la fàbrica sol ser de diversos pisos i la turbina està inclosa a l'edifici, en canvi la màquina de vapor és troba a un emplaçament exterior amb la seva xemeneia característica. No solen haver-hi dues fàbriques iguals, totes tenen elements que les diferencien. Al costat de la fàbrica hi ha la vila obrera, formada per els habitatges dels obrers. Solen ser habitatges de dos o tres pisos, tot i que també n'hi ha que són cases de planta baixa. Hi ha tres tipus d'habitatges obrers, diferenciats per la seva arquitectura. El primer model és el que l'escala dona pas a un o dos habitatges; en el segon model els pisos estan repartits de manera molt diferent i en el tercer model és un cas alternat dels dos models esmentats, Dorel-Ferré extreu aquesta informació d'un document del Instituto de Reformas Sociales del 1910. Les cases dels amos són remarcables per les seves dimensions i pel seu estil arquitectes, majoritàriament són casalots mig senyorials i mig burgesos, però també n'hi ha que tenen un caràcter auster. L'església, després de la fàbrica i la torre de l'amo, és l'element més important, a vegades està el centre de la colònia o a un punt elevat. La majoria de les esglésies estan inspirades en el corrent neogòtic i sense gaires sobrecarregues ni decoracions, en general el plànol és basilical en forma de creu i d'una sola nau. L'església que destaca més pel seu estil arquitectònic és l'església de la colònia Güell realitzada per Antoni Gaudí. La fàbrica,

³³ CLUA, J. (1992) "Les colònies industrials al Berguedà: estudi d'una transformació econòmica i urbana". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 33-34, 145-170

³⁴ CLUA, J. (1992) "Les colònies industrials al Berguedà: estudi d'una transformació econòmica i urbana". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 33-34, 145-170

la casa de l'amo, l'església, la plaça i els habitatges dels obrers solien estar unides mitjançant una avinguda de plataners.³⁵

El sistema de colònies vist pels seus contemporanis

Sobre el sistema de colònies, hi ha diversos personatges de l'època que en parlen i que donen la seva opinió. D'aquests personatges en parlen els llibres d'Ignasi Terradas, Gràcia Dorel-Ferré i Carles Enrech, i també la Rosa Serra que té un article que tracta sobre Prat de la Riba.

La imatge clàssica de les colònies té tres referents: Luís Morete, que denuncia el sistema de les colònies; Enric Prat de la Riba que defensa i elogia les colònies³⁶ i Feliu Monlau, que és un metge higienista que fa una proposta de quines són les condicions higièniques òptimes per les colònies.³⁷

Luís Morete representa la denuncia i el to crític del sistema de colònies, com es pot veure en un article publicat a la revista *El liberal* el 5 de maig del 1891. El reportatge comporta una perspectiva descriptiva: el domini religiós, la tupinada electoral, les bandes d'homes armats. Principalment denuncia el paternalisme portat a terme per part de l'amo que recorda el sistema feudal i les males condicions de vida i de treball dels obrers de les colònies.³⁸

En canvi Enric Prat de la Riba defensa les colònies industrials. En un capítol de la seva obra *La ley jurídica de la industria*, aquest creu que les colònies són el model social a seguir i la solució sobre la desorganització de la societat que ha provocat la industrialització, ja que a les ciutats hi viu una població desarrelada, sense tradicions i sense llar. Aquesta opinió de Prat de la Riba sobre les colònies està influenciada sobretot per Eusebi Güell i Ferran Alsina, que són els inspiradors i creadors de la colònia Güell de Santa Coloma de Cervelló, i tenien molta amistat amb aquest. Prat de la Riba creu que el sistema paternalista portat a terme a les colònies és molt important ja que així s'educa i s'adoctrina a la classe obrera. En el capítol que dedica a les colònies, proposa 51 articles per la futura llei industrial. Un dels

³⁵ DOREL-FERRÉ, G. (1992). "Primera part. Les colònies industrials: Caràcters generals". En G. Dorel-Ferré (1a ed.), *Les colònies industrials a Catalunya, el cas de la colònia Sedó* (1a Ed. P.27-56). Barcelona: Publicacions de l'abadia de Montserrat.

³⁶ ENRECH, C. (2003). "El Pla contra la Muntanya: la formació de la imatge clàssica del sistema de colònia industrial: Luís Morete i Enric Prat de la Riba". En C. Enrech, *El Pla contra la Muntanya. La crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)*, (1a ed., p. 145-159). Lleida: edicions Universitat de Lleida

³⁷ DOREL-FERRÉ, G. (1992). "Primera part. Les colònies industrials: Assaig d'interpretació". En G. Dorel-Ferré (1a ed.), *Les colònies industrials a Catalunya, el cas de la colònia Sedó* (1a Ed. P.57-116). Esparreguera: Publicacions de l'abadia de Montserrat.

³⁸ ENRECH, C. (2003). "El Pla contra la Muntanya: la formació de la imatge clàssica del sistema de colònia industrial: Luís Morete i Enric Prat de la Riba". En C. Enrech, *El Pla contra la Muntanya. La crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)*, (1a ed., p. 145-159). Lleida: edicions Universitat de Lleida; DOREL-FERRÉ, G. (1992). "Primera part. Les colònies industrials: Assaig d'interpretació". G. Dorel-Ferré (1a ed.), *Les colònies industrials a Catalunya, el cas de la colònia Sedó* (1a Ed. P.57-116). Esparreguera: Publicacions de l'abadia de Montserrat.

article més singulars és el 48 que tracta sobre la implantació d'una educació moral i religiosa sobre els obrers, i creu que l'estat hi hauria d'intervenir.³⁹

Dorel-Ferré en el seu llibre també tracta les polítiques higienistes que proposa el metge Feliu Monlau sobre quines haurien de ser les condicions higièniques adequades per les colònies. Algunes de les mesures més destacades són: obrir avingudes i jardins d'esbarjo per la classe obrera; obrir guardaries per els infants dels obrers; vigilar que els menjars i begudes que es venguin a la taberna i a els botigues de la colònia estiguin en bones condicions. Aquestes són algunes de 20 mesures que creu necessàries Monlau per les colònies.⁴⁰

Una de les característiques més singulars de les colònies és que l'empresari fa una política paternalista cap els seus treballadors, perquè aquests no facin vagues ni interrupcions. Volen que hi hagi tanta pau social com sigui possible. Els treballadors a part tenen un pagament salarial no monetari vinculat amb els serveis de la colònia, l'habitatge, els horts. El model de les colònies industrials, és un model tancat basat en el treball familiar, on la unitat bàsica de producció és el treball, però la família té un gran pes.⁴¹

Les colònies industrials, com s'ha esmentat abans, es van originar a la segona meitat del segle XIX i tenen continuïtat fins els anys 60 i 70 del segle XX tot i que n'hi ha que encara perduren fins a la dècada del 1990. Durant aquests anys, que en alguns casos arriben a ser més de 100 anys, passen per diverses etapes, algunes d'esplendor i altres de crisi. Ignasi Terradas en el seu llibre tracta sobre els diversos períodes de la colònia de l'Ametlla de Merola, i això va bé per fer-nos una idea de quina és l'evolució de les colònies, tot i que no totes evolucionen de la mateixa manera, cada colònia és un món diferent.

Terradas al llarg del seu llibre estructura les fases històriques de l'Ametlla de Merola en 5 fases: crisi de la dècada del 1890, primera guerra mundial, col·lectivitzacions, postguerra i els anys 60. La última dècada del segle XIX hi ha una crisi econòmica que repercuteix en al tèxtil, és l'època on hi ha el desastre colonial del 1898. Durant la primera guerra mundial, Espanya surt beneficiada, l'Ametlla no exporta a la guerra tot i que té guanys, ja que els seus clients sí que ho fan. Un cop finalitzada la primera guerra mundial, que significa una inflació de preus, hi ha una davallada en els beneficis durant els anys 20 que va durà fins el 1929. Durant les col·lectivitzacions del govern republicà, entre el 1936-1939 en plena guerra civil, a

³⁹ ENRECH, C. (2003). "El Pla contra la Muntanya: la formació de la imatge clàssica del sistema de colònia industrial: Luís Morete i Enric Prat de la Riba". En C. Enrech, *El Pla contra la Muntanya. La crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)*, (1a ed., p. 145-

⁴⁰ DOREL-FERRÉ, G. (1992). "Primera part. Les colònies industrials: Assaig d'interpretació". En G. Dorel-Ferré (1a ed.), *Les colònies industrials a Catalunya, el cas de la colònia Sedó* (1a Ed. P.57-116). Esparreguera: Publicacions de l'abadia de Montserrat.

⁴¹ MALUQUER J. (1994). "El model de les colònies industrials". En F. Cabana (ed.). *Història economia de la Catalunya contemporània: segle XIX La formació d'una societat industrial* (1a ed., p. 241-245). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

l'Ametlla de Merola el sistema de colònia es va mostrar fort i la col·lectivització salva la continuïtat de l'empresa dins del capitalisme industrial. Durant la postguerra es reforcen els trets tradicionals i hi ha escassetat de cotó a l'Ametlla i els anys 60 es fa renovació de màquines però en aquests anys hi ha una forta crisi del tèxtil. Amb el desenvolupament de l'automòbil hi ha molts treballadors que ja no viuen a la colònia, sinó que viuen als pobles propers i la fàbrica se'ls i posa un servei d'autocar a la seva disposició per poder anar a treballar, tot i que molts ja van amb vehicle particular. L'empresa es comença a descolonitzar per reduir costos i la fàbrica arriba a la seva fi el 1998. L'Ametlla avui en dia ha esdevingut un poble, on molts dels antics treballadors de la colònia encara i viuen.⁴²

Principalment a partir dels anys 60 i 70 del segle XX, amb la crisi del tèxtil a Catalunya, moltes de les colònies industrials van acabar tancant les seves portes, però els seus propietaris van intentar fer tot el possible per impedir el tancament, ja que, tancar una colònia industrial no és el mateix que tancar una fàbrica, atès que, en moltes famílies tots els membres vivien de treballar a la colònia. Algunes colònies com és el cas de l'Ametlla de Merola van tancar els anys 90.

1.3 Les colònies a l'actualitat, un patrimoni que s'ha de conservar

El 2005 va fer 150 anys de la promulgació que donava privilegis a les colònies del 1885. I aquesta promulgació va ser aprofitada per realitzar una commemoració en homenatge a les colònies tèxtils. La finalitat de la commemoració va ser celebrar els 150 anys a través d'actes institucionals i lúdics. Els principals objectius varen ser: donar a conèixer al conjunt de la població el paper que les colònies han tingut a la història de Catalunya; promoure el reconeixement d'aquestes dins la revolució industrial; i fer un homenatge a totes les persones que les van fer possibles.⁴³ A través de la commemoració es va voler tornar a donar un valor important a les colònies industrials i que la societat tingués coneixement d'aquestes.

A l'últim terç del segle XX acaben tancant totes les colònies tèxtils que hi havia a Catalunya tan a la conca del Llobregat com la del Ter. Aquest fet fa que moltes colònies acabin sent abandonades pels antics treballadors de la fàbrica, que se'n van a viure a altres nuclis urbans, ja que la majoria de colònies estaven força aïllades, tot i que n'hi ha algunes colònies on els treballadors compren les cases i es formen veritables pobles com és el cas de l'Ametlla de Merola i el de Borgonyà, que actualment són dos pobles tot i que depenen d'un altre municipi. El fet de que la

⁴² TERRADAS, I. (1979). "Les fases econòmiques de l'Ametlla". En I. Terradas (1ª ed.) *Les colònies industrials com a particularisme històric: l'Ametlla de Merola*. (1ª ed. P.FALTA). Barcelona: Laia; SERRA, R. (2000). "L'Ametlla de Merola: un model de colònia industrial". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.24). Manresa: Fundació Caixa Manresa.

⁴³ MIRALDA, A. (2005) "150 anys de Colònies Industrials a Catalunya". *L'eroi: revista cultural del Berguedà*, 86-87, 138-141.

majoria de colònies hagin estat despoblades fa que el seu patrimoni industrial acabi en un estat de mala conservació i ruïnós.

Això no hauria de ser així ja que el patrimoni industrial que es troba a les colònies industrials és un patrimoni que caldria preservar, conservar i difondre, ja que, les colònies varen ser molt importants durant el procés d'industrialització. En Joan Carles Lludré té un article⁴⁴, en el que tracta sobre la importància del patrimoni industrial de Catalunya i en especial tracta sobre les colònies industrials. Segons aquest autor a Catalunya s'ha procurat molt per la conservació i restauració d'esglésies romàniques, cases modernistes però no hi ha preocupació per els testimonis de la revolució industrial.⁴⁵ L'autor creu que el fet de potenciar el turisme a través del patrimoni industrial pot ajudar a l'economia local del territori, especialment a la conca del Llobregat, on més de la meitat de la població treballava a la indústria tèxtil.

En els últims anys la llista de monuments i llocs declarats patrimoni de la humanitat per part de l'UNESCO, inclou un reduït nombre de patrimoni industrial. Dels 29 llocs que estaven a la llista el 1999 no n'hi havia cap que fos de patrimoni industrial, però a la última proposta presentada el 1999 hi havia la proposta d'incloure-hi les colònies tèxtils del Llobregat i del Cardener, ja que, en un espai reduït hi ha una gran concentració de colònies i forma un paisatge industrial.⁴⁶

Amb l'article de Lludré, es pot observar que hi ha una concepció de voler conservar i protegir les colònies industrials. D'aquesta concepció n'han sorgit diversos museus dedicats al patrimoni industrials i concretament a les colònies industrials. Alguns exemples molt clars d'aquests són la creació del Museu de la ciència i la tècnica de Terrassa (MNATEC), museu que tracta sobre la industrialització a Catalunya. El MNATEC a dut a terme una tasca molt important de recuperació i valorització del patrimoni industrial català, i coordina una xarxa de museus locals relacionats amb la industrialització. Dins d'aquesta xarxa hi ha alguns museus que estan dedicats a la industrialització cotonera i les colònies, en formen part el museu industrial del Ter ubicat a Manlleu⁴⁷, el museu de la colònia Vidal i el de la colònia Sedó. A part, fora d'aquesta xarxa de museus, hi ha el museu de la colònia Güell.

Hi ha diversos articles que tracten sobre el museu industrial del Ter i que expliquen la missió del museu i quin són els seus espais. Aquets són de Carles Garcia el director del Museu del Ter i d'Emili Bayón, que és el tècnic de l'Àrea de Patrimoni Industrial

⁴⁴ LLURDÉ, JC. (1999). "Patrimonio industrial y patrimonio de la humanidad. El ejemplo de las colonias textiles catalanes. Potencialidades turísticas i algunas reflexiones". *Boletín de la asociación de geógrafos espanyoles*, 28, 177-160.

⁴⁵ LLURDÉ, JC. (1999). "Patrimonio industrial y patrimonio de la humanidad. El ejemplo de las colonias textiles catalanes. Potencialidades turísticas i algunas reflexiones". *Boletín de la asociación de geógrafos espanyoles*, 28, 148.

⁴⁶ LLURDÉ, JC. (1999). "Patrimonio industrial y patrimonio de la humanidad. El ejemplo de las colonias textiles catalanes. Potencialidades turísticas i algunas reflexiones". *Boletín de la asociación de geógrafos espanyoles*, 28, 150-51.

⁴⁷ BAYÓN, E. (2004). "El museu industrial del Ter, Can Sanglas de Manlleu". *Ausa*, 152, 347-363

d'aquest museu. Aquests en els seus articles tracten sobre el museu industrial del Ter, des dels seus orígens fins a quines activitats s'hi porten a terme.

La creació del museu és deu que al voltant del riu Ter, sobretot al seu pas per Manlleu, hi ha un gran patrimoni cultural relacionat amb la industrialització, en el tram osonenc del riu al segle XIX hi havia 33 indústries tèxtils entre les fàbriques i les colònies. El museu del Ter neix el 2004 i està ubicat en una antiga fàbrica tèxtil, Can Sanglas, i al costat del canal industrial de Manlleu, d'on aprofitaven l'energia 6 fàbriques que estaven ubicades dins del terme urbà. El museu industrial del Ter (MIT) és un projecte per crear una institució cultural i científica a través del patrimoni industrial i de la natura. El projecte arquitectònic del museu conserva l'estructura rectangular de les tres plantes de l'edifici original i el museu està diferenciat en tres parts diferents: la fàbrica de riu, la societat industrial i el centre d'estudis del rius mediterranis. D'aquesta manera el MIT és una mescla entre un museu dedicat a la industrialització i al patrimoni natural. Les sales de les quals està compost el museu són: la força de l'aigua on és pot veure la turbina original de Can Sanglas ubicada el lloc on estava quan la fàbrica funcionava; la sala on s'explica el procés de producció de la fàbrica de riu; i la sala dedicada a la societat industrial del Ter mitjà. A part el museu té un centre d'interpretació, realitza tallers i visites guiades a la colònia de Borgonyà i a la colònia Rusiñol. És un museu que és important tan pel que hi ha a les seves sales com per l'entorn on està ubicat.⁴⁸

Un altre museu important sobre colònies, és el museu de la colònia Vidal. Eduard Vidal i Sandi Lepordi en van escriure un article quan el museu celebrava els deu anys de la seva inauguració, que sintetitza molt bé com és el museu i quines visites s'hi poden realitzar. A la dècada dels 80 la fàbrica de la colònia Vidal va tancar les seves portes, els propietaris varen plantejar-se varies opcions de què fer amb el patrimoni industrial compost per el conjunt de la colònia i la fàbrica. El 1990 van decidir reutilitzar el patrimoni industrial per realitzar-hi noves activitats artístiques i culturals. De totes les propostes que tenien pensades, només se'n va portar a terme una, que era la de realitzar un museu, que va obrir el 1994. La visita al museu de la colònia Vidal consisteix en fer una visita per la colònia on es visiten varis establiment característics d'una colònia com són: la casa d'un obrer, la peixateria, els safareig, l'oficina de la caixa d'estalvis, la biblioteca, l'escola, les dutxes i el cinema on es projecte un audiovisual. També és visiten les parts principals de la fàbrica: la turbina i una sala on es poden observar totes les màquines necessàries per fer tot el procés de producció. A part també hi ha una sala permanent on s'explica la vida dels obrers a la colònia, els seus horaris i les festivitats. La visita a tota la colònia es guiada i

⁴⁸ BAYÓN, E. (2004). "El museu industrial del Ter, Can Sanglas de Manlleu". *Ausa*,152, 347-363; GARCÍA, C (2008). "Un museu per a un riu. Patrimoni i territori al Museu Industrial del Ter". *L'Avenc*, 331, 38-42; GARCÍA, C (2005) "El Museu Industrial del Ter". *Revista d'etnologia de Catalunya*, 27, 160-161.

també en realitzen una de teatralitzada on els guies són dos actors que representen el paper d'obriers de la colònia.⁴⁹

Aquets dos museus són un bon exemple de la conscienciació que s'ha iniciat des de finals del segle XX i inicis del XXI de que el patrimoni industrial és important i cal difondre'l, conservar-lo i preservar-lo.

A part de l'exemple de museu, també hi ha hagut dos projectes de realitzar parcs fluvials a la riba del Llobregat i la del Ter. El parc del Ter es troba ubicat a la població de Manlleu i ha estat projectat per l'arquitecte Miquel Surinyach. Manlleu és un municipi amb molts elements patrimonials vinculats a l'aigua i els seus usos industrials. L'element central del parc és el canal industrial que té un recorregut de 2 quilometres per dins del municipi, però a part també engloba altres entorns del costat com la Gleva.⁵⁰ A la conca del Llobregat també s'hi ha realitzat un parc fluvial. Aquest té un recorregut molt més extens, format per 20 quilòmetres entre Navàs a Berga i té un gran interès per les peces patrimonials que es poden veure al llarg del recorregut, ja que s'hi localitzen 15 fàbriques i 14 colònies tèxtil. La funció d'aquest parc fluvial, a part de conservar, també és per promoure el turisme a la zona.⁵¹

A través dels museus, els parcs fluvials i altres actes sobre les colònies, es pot observar que les colònies a l'actualitat poc o molt estan conservades. N'hi ha que estan molt ben conservades com és el cas de la colònia de l'Ametlla de Merola o la de Borgonyà, però n'hi ha d'altres que estan molt malmeses. Sovint un cop han tancat les colònies, els ajuntaments se'n han de fer càrrec i per mantenir-les es necessita molts recursos. Alguns exemples de colònies que estan malmeses i que he tingut l'oportunitat de veure-les són la colònia Ymbern, coneguda com el Pelut, de la qual les cases obreres estan en bastant mal estat i la colònia de la farga de Bebié, on a una part encara hi viu gent i les cases que estan habitades estan prou ben conservades, i en canvi una altra part on no hi viu ningú, està en un estat ruïnós.

A la societat hi hauria d'haver més consciència de preservar el patrimoni industrial i no deixar que amb el temps es faci malbé. Ja que és un patrimoni que ha format part de la industrialització de Catalunya i ha tingut un paper molt rellevant.

⁴⁹ LEPORI, S.; VIDAL, E. (2005). "La colònia Vidal: 10 anys de museu". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 86-87, 61-64

⁵⁰ BAYÓN, E. (2004). "El museu industrial del Ter, Can Sanglas de Manlleu". *Ausa*, 152, 347-363

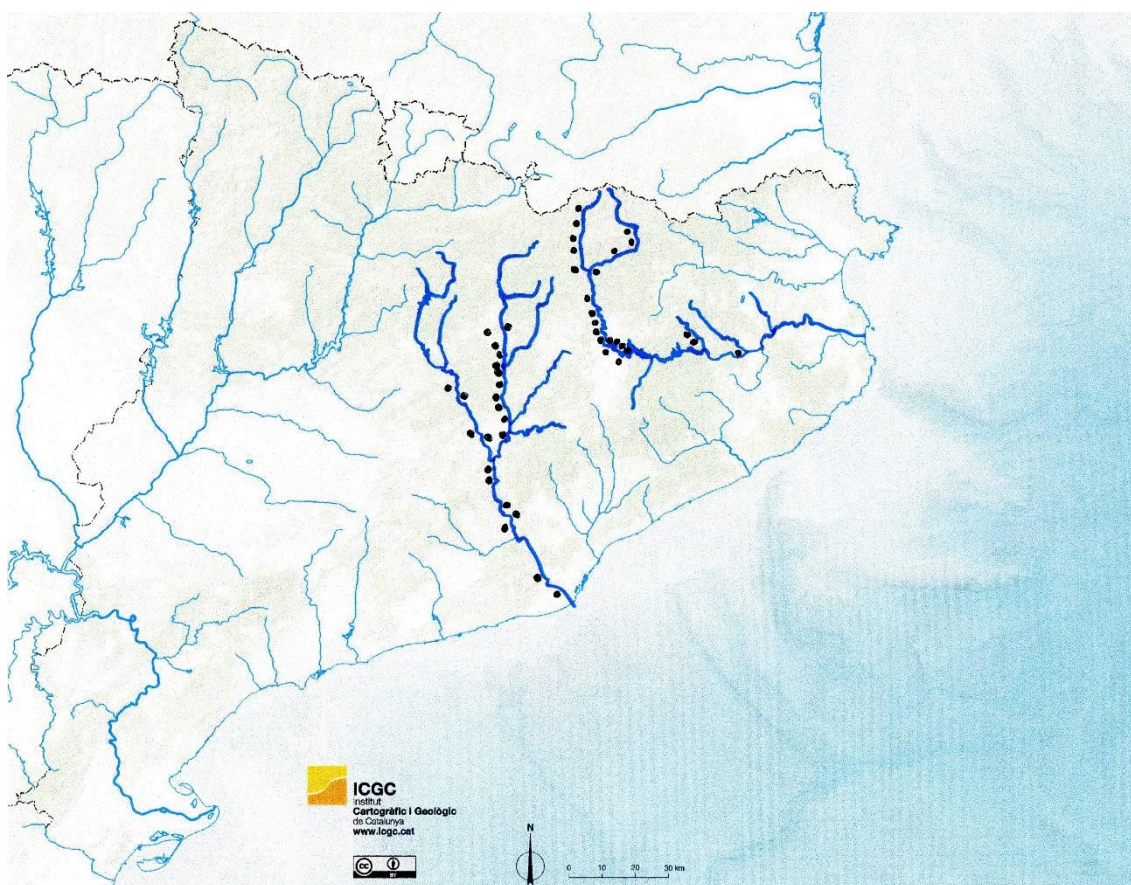
⁵¹ LLURDÉ, JC. (1999). "Patrimonio industrial y patrimonio de la humanidad. El ejemplo de las colonias textiles catalanes. Potencialidades turísticas i algunas reflexiones". *Boletín de la asociación de geografos españoles*, 28, 147-160; MIRALDA, A.; SERRA, R.; VALL, P (2001). "La ruta del tèxtil a través de les colònies fabrils. Parc Fluvial Navàs-Berga". *Dovella: revista cultural del Bages*

2. LES PRINCIPALS COLÒNIES INDUSTRIALS A CATALUNYA

En el primer apartat, hem pogut veure que les colònies industrials van tenir un paper molt rellevant a Catalunya. En aquest primerament es tractarà la localització general de les colònies industrials a Catalunya i seguidament s'analitzaran quines van ser les principals colònies de la conca del Llobregat i del Ter.

Quan els empresaris marxen del pla per instal·lar-se a la muntanya per utilitzar l'energia hidràulica com a força motriu, principalment s'ubiquen a la conca del Llobregat, sobretot el baix Berguedà i a la conca del Ter, fonamentalment al Ter mitjà a la comarca del Ripollès i Osona. De les colònies que es localitzen en aquestes conques en parlarem més endavant. A més d'aquestes també hi ha colònies a altres zones, com són els afluents del Llobregat: el Cardener, l'Anoia i el Calders i un dels afluents del Ter, el Freser.

A part d'aquestes colònies ubicades a l'interior de Catalunya i lluny de les grans ciutats també hi ha colònies a la comarca del Baix Llobregat on destaca la colònia Bros de Martorell, la colònia Sedó d'Esparreguera i la colònia Güell de Santa Coloma de Cervelló.

MAPA 1. Les principals colònies de Catalunya. Mapa extret de l'Institut cartogràfic de Catalunya i elaboració pròpia.

De la colònia Sedó en fa un bon estudi Gràcia Dorel-Ferré en el seu llibre *Les colònies industrials a Catalunya, el cas de la colònia Sedó*, que ja s'ha esmentat en el primer punt i també en tracta Rosa Serra en el seu llibre *Les colònies tèxtils*. La colònia Sedó, està situada al municipi d'Esparreguera i va ser fundada per Miquel Puig. És una colònia que funciona gràcies a la força de l'aigua del riu Llobregat. La fàbrica i la colònia el 1871 ja estaven en ple funcionament i es dedicava principalment a la fabricació de teixits de pana, que tan la gent del camp com els obrers utilitzaven molt. De mica en mica la colònia es va formant i a finals del segle XIX la colònia ja disposava d'església, escola de nens i nenes i s'amplia el nombre d'habitatges.⁵²

A part també hi ha un article de Josep Padró que tracta sobre la industrialització i les colònies tèxtils al baix Llobregat on dóna molta importància la colònia Sedó, que va ser una de les colònies més importants i que va tenir més treballadors de Catalunya i tracta altres fàbriques i colònies del Baix Llobregat com és la colònia Bros, que és molt possible que sigui la colònia més antiga de Catalunya, ja que, se'n té notícia des del 1854.⁵³

Una altre colònia molt important és la colònia Güell, ubicada a Santa Coloma de Cervelló. Aquesta és una colònia que tot i està ubicada al costa del riu Llobregat funciona a través de màquines de vapor. Aquesta colònia va ser construïda per Eusebi Güell i és la colònia que Enric Prat de la Riba idealitza en el capítol que dedica a les colònies en la seva obra *Ley de industrias*. Sobre aquesta colònia hi ha diversos articles i Rosa Serra també en parla en *Les colònies tèxtils*.

La colònia Güell neix el 1891, quan Eusebi Güell que tenia la fàbrica Vapor Vell de Sants a Barcelona decideix traslladar-se a Santa Coloma de Cervelló i crear una colònia. És una colònia amb una diferenciació en la planificació urbanística entre l'espai productiu i l'espai d'habitatges i serveis. La fàbrica estava especialitzada en la fabricació de pana, velluts i velludetes tenyits i acabats i la colònia estava dotada de tot tipus de serveis. Va esdevenir una de les grans colònies tèxtils i agrícola de Catalunya.⁵⁴

A part de les funcions productives, també és una colònia molt important per el seu valor arquitectònic tan en els habitatges dels treballadors, com les estructures dels serveis. L'arquitectura de la colònia està molt ben explicada en l'article de Lluís Català Massot *Els Güell de Torredembarra i la Colònia Güell de Santa Coloma de Cervelló*. L'arquitectura de la fàbrica, està formada per un conjunt d'edificis i naus industrials i l'edifici principal és una nau de pisos. Els habitatges obrers, eren unifamiliars, adossats de planta baixa i pis, i tenien un petit pati. A la planta baixa i havia la cuina i el menjador, i a dalt els dormitoris, les mides oscil·laven entre els 60

⁵² SERRA, Rosa.(2000). "La força de l'Aigua: la colònia Sedó". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.205-214). Manresa: Fundació Caixa Manresa.

⁵³ PADRÓ, J. (2005). "Industrialització i colònies tèxtils al Baix Llobregat". *L'Erol: Revista cultural del Berguedà*,86-87, 74-77

⁵⁴ SERRA, Rosa.(2000). "Una magna excepció: la colònia Güell ". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.47-76). Manresa: Fundació Caixa Manresa.

i 140 metres quadrats. Entre els habitatges en destaquen alguns per la seva arquitectura modernista, aquests són Ca l'Espinal i Ca l'Ordal. Ca l'Espinal, era la casa on vivia el senyor Espinal, l'encarregat de l'administració de l'empresa. Destaca una de les balconades, que sembla una torre medieval i és un dels edificis de més qualitat de la colònia. Ca l'Ordal és un edifici que recorda a una masia tradicional, a la qual hi vivien tres famílies que es dedicaven a les feines agrícoles. El fet de que sigui una masia al mig de la colònia remarca el caràcter rural de la colònia Güell.⁵⁵

A part dels habitatges també destaquen els edificis de diferents serveis de la colònia, com són les escoles, que són l'edifici civil més important i estava format per la casa del mestre i les aules, una part era per als nens i l'altre per a les nenes. També cal destacar l'Ateneu Unió, que es va fundar el 1899 i tenia teatre, biblioteca, escola nocturna i sala on s'hi realitzaven algunes xerrades i conferències. Però la gran obra mestra de la colònia Güell és l'església. Les obres de l'església van començar el 1908 i estaven dirigides per Antoni Gaudí; la part més destacada de l'església és la cripta. El fet de que l'arquitecte fos Gaudí no ha d'estranyar, ja que el propietari de la colònia Eusebi Güell era un gran mecenes de Gaudí i entre altres coses també li va encarregar la construcció del parc Güell de Barcelona.⁵⁶

La colònia Sedó i la colònia Güell són els dos gran exemples de colònies tèxtils que tenen un gran paper, que no es localitzen a l'interior de Catalunya, sinó que són molt properes al nucli urbà de Barcelona i tenen molt bones comunicacions. El fet de no ubicar-se al centre urbà, principalment, sobretot en el cas de la colònia Güell, no es per la utilització motriu de l'aigua sinó que és per evitar els conflictes del món obrer que es vivia a les ciutats a finals de segle XIX, quan hi van haver diverses vagues per reivindicar millors condicions laborals.

A partir de l'anàlisi de les colònies industrials a Catalunya en general, el treball es dedicarà principalment a tractar les colònies tèxtils de la conca del Llobregat i la del Ter, centrant-nos principalment en les colònies ubicades a les comarques del Berguedà i Osona.

2.1 Les colònies de la conca del Llobregat

El riu Llobregat neix a Castellar de N'Hug, a la comarca del Berguedà. Des del seu naixement fins a la seva desembocadura la seva aigua ha estat utilitzada per fer funcionar diferents indústries. Al seu pas per la comarca del Berguedà es concentra

⁵⁵ ARMESTO A.; TARRAGÓ segle (2006). "La Colònia Güell: Un poble-fàbrica, ruriat i cristià". *Quaderns d'arquitectura i urbanisme*, 252, 96-105; CATALÀ, L. (2008). "Els Güell de Torredembarra i la Colònia Güell de Santa Coloma de Cervelló". *Recull de Treballs*, 9, 7-23

⁵⁶ ARMESTO A.; TARRAGÓ segle (2006). "La Colònia Güell: Un poble-fàbrica, ruriat i cristià". *Quaderns d'arquitectura i urbanisme*, 252, 96-105; CATALÀ, L. (2008). "Els Güell de Torredembarra i la Colònia Güell de Santa Coloma de Cervelló". *Recull de Treballs*, 9, 7-23; SERRA, Rosa (2000). "Una magna excepció: la colònia Güell". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.47-76). Manresa: Fundació Caixa Manresa.

un gran nombre de fàbriques de riu i colònies tèxtils que a continuació tractarem. Però abans cal parlar dels orígens de la industrialització d'aquesta comarca.

Sobre els orígens de la industrialització al Berguedà, hi ha diversos articles interessants que tracten del tema, principalment el de Josep Busquets i Rosa Serra *Un segle d'industrialització* i el de Jordi Clua *Les colònies industrials al Berguedà: estudi d'una transformació econòmica i urbana*.

A mitjans de segle XIX la comarca del Berguedà estava molt aïllada, ja que les vies de comunicació eren casi inexistent i la població es trobava en una situació de crisi i misèria. L'economia de la comarca principalment era una economia rural de subsistència, i amb uns contractes de masoveria molt durs. A part el Berguedà va ser un territori on les guerres carlines van tenir un fort impacte.⁵⁷

El principal canvi que va promoure la industrialització a la comarca va ser l'aprofitament de la força de l'aigua, principalment del Llobregat. El 1858 es crea la que serà la primera de les moltes colònies tèxtils del Berguedà, la colònia Rosal a Puig-Reig. Aquesta anirà seguida de moltes altres com són la colònia de l'Ametlla Monegal a Casserres i la colònia de Viladomiu Vell i Viladomiu Nou a Gironella.⁵⁸ Els empresaris que funden aquestes primeres colònies principalment eren originaris d'aquests indrets, tot i que molts havien marxat a zones més urbanes, però acaben retornant. Aquests sobretot a part de ser els industrials de l'època també tenien un paper polític molt important tan en la política local com en la catalana.⁵⁹

Al Berguedà al segle XIX a part de la indústria tèxtil també són molt importants les mines de carbó. El carbó del Berguedà va tenir un paper molt important durant la segona etapa de la industrialització catalana a finals de segle XIX i principis de segle XX. Les mines de Cercs, Fígols i la Nou, tenen certa importància gracies a les innovacions tècniques i a les millores de les comunicacions. A part de les colònies tèxtils també cal destacar les colònies mineres que hi havia al Berguedà, les colònies de Sant Corneli, Sant Josep i la Consolació, que adopten el mateix sistema que les colònies tèxtils. També cal destacar la fàbrica del Clot del Moro, dedicada al ciment i ubicada a Castellar de N'Hug i tota la indústria relacionada amb la fusta.⁶⁰

Amb aquestes transformacions la comarca del Berguedà que fins a mitjans de segle XIX era una comarca aïllada i afectada per una greu crisi econòmica es converteix en un dels principals nuclis industrials de Catalunya i d'Espanya. Durant aquesta època

⁵⁷ BUSQUETS, J.; SERRA, R. (2001) "Un segle d'industrialització". *L'erol: revista cultural del Berguedà*.70, 10-22

⁵⁸ BUSQUETS, J.; SERRA, R. (2001) "Un segle d'industrialització". *L'erol: revista cultural del Berguedà*.70, 10-22

⁵⁹ SERRA, R. (2009) "Empresaris i obrers a les colònies tèxtils durant el període 1898-1923". *L'erol: revista cultural del Berguedà*. 102, 15-19

⁶⁰ BUSQUETS, J.; SERRA, R. (2001) "Un segle d'industrialització". *L'erol: revista cultural del Berguedà*.70, 10-22

sobretot al baix Berguedà s'hi instal·len un gran nombre de colònies i fàbriques de riu dedicades a la indústria cotonera.

Els terrenys escollits per la instal·lació de les fàbriques i de les colònies es caracteritzen per ser uns terrenys riberencs, poc poblats i amb una producció agrícola molt precària. A partir de la construcció de la primera colònia tèxtil el Rosal (1858), es van començar a construir les altres colònies de la comarca, va anar seguida de la construcció de la colònia Bassachs (1863), colònia de Viladomiu Vell (1871) i Viladomiu Nou (1884), la colònia de l'Ametlla de Merola (1874), Colònia Pons (1875), colònia Prat (1877), Colònia Marsal (1893) i moltes altres, que més endavant tractarem més detalladament. La construcció d'aquestes colònies a part de l'aprofitament de la força hidràulica també està relacionat amb els avantatges legals de la legislació, que s'han tractat al primer punt del treball.⁶¹

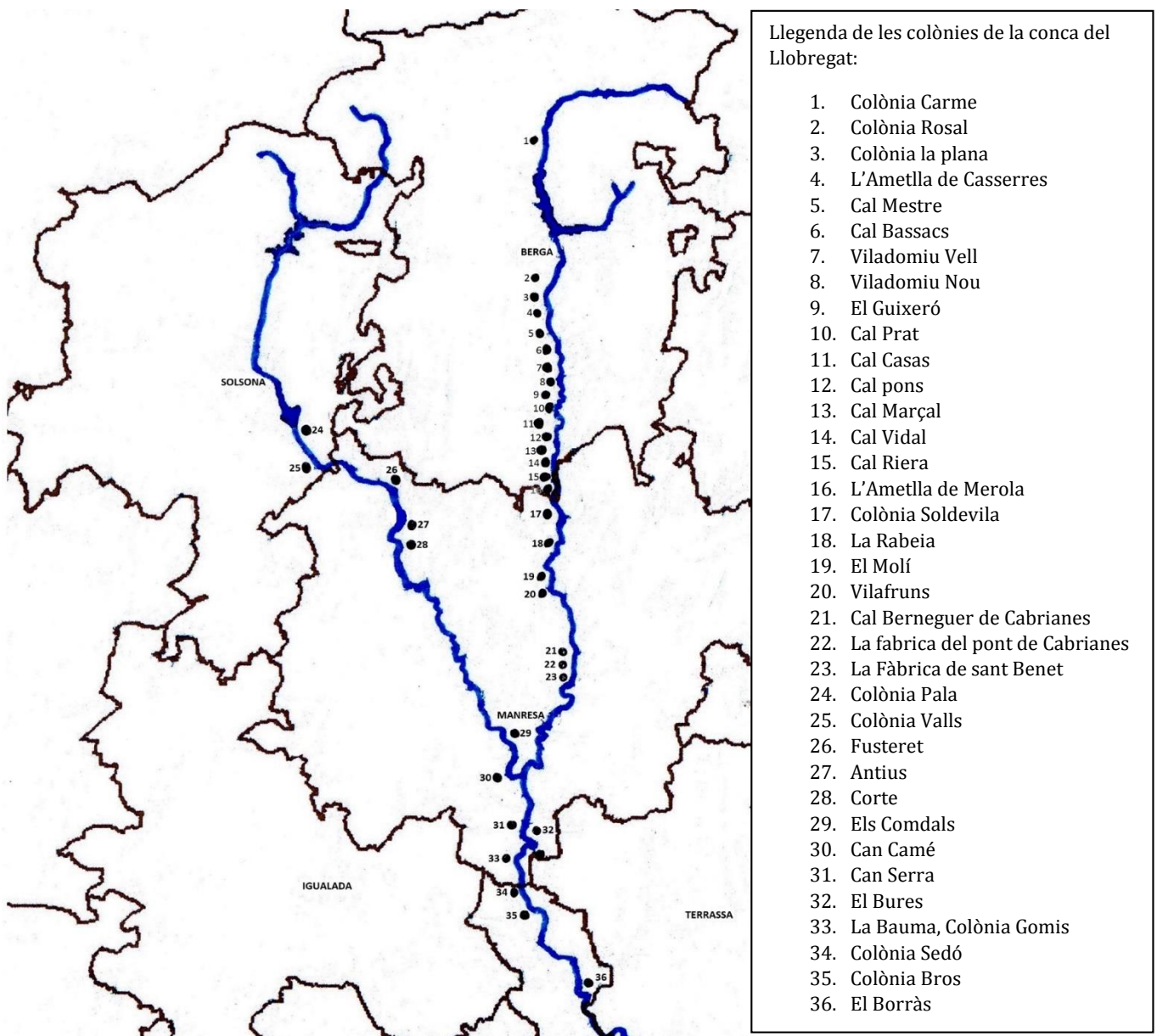
La importància de la industrialització al Berguedà queda reflectida per la visita real que va fer Alfons XIII a la conca del Llobregat durant la visita que fa a Catalunya el 1908. Sobre aquesta visita hi ha un article de Jordi Algué que tracta quines indústries va visitar el monarca. Durant aquesta va visitar la colònia Pons de Puig-Reig, la colònia Rosal, la colònia Monegal i la fàbrica de ciment del Clot del Moro.⁶² El fet de que el rei visités la zona vol dir que dins de la indústria espanyola, la industrialització del Berguedà tenia una importància molt rellevant.

Al llarg del recorregut del riu Llobregat per la comarca del Berguedà s'hi reuneixen moltes colònies tèxtils, un total de 16. D'aquestes les més importants seran tractades a continuació, aquestes són: El Rosal, Viladomiu Vell, Viladomiu Nou, Guixaró, Pons, Vidal, Ametlla de Merola, Cal Marçal. D'aquestes colònies hi ha diversos articles que en parlen, a part també hi ha algun monogràfic d'alguna d'aquestes, com és el cas de l'Ametlla de Merola que en té un llibre Ignasi Terradas o de Viladomiu Nou que Ricard Farigola i Enrich Llarch van tractar sobre el tema en el llibre *Viladomiu Nou: colònia tèxtil, economia industrial*⁶³. I també Rosa Serra en el seu llibre *Colònies Tèxtils* dedica un capítol a cadascuna d'aquestes, a part també realitza un inventari sobre totes les colònies tèxtils de Catalunya, en total n'hi ha 72.

⁶¹ CLUA, J. (1992) "Les colònies industrials al Berguedà: estudi d'una transformació econòmica i urbana". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 33-34, 145-170

⁶² ALGUÉ, J (2007) "Una visita reial: el viatge d'Alfons XIII a la conca del Llobregat". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 95, 18-21

⁶³ FARIGOLA, R., LLARCH, E. (1986) *Economia industrial: Viladomiu Nou; colònia tèxtil* (1^a ed.) Barcelona: Graó.

MAPA 2. Les colònies de la conca del Llobregat. Mapa extret de l'institut cartogràfic de Catalunya i elaboració pròpia.

Colònia Rosal

De la colònia Rosal en tracta Josep Bosquets en l'article publicat a la revista *l'Erol La colònia Rosal* i Josep Conill en l'article *El "Teatro Cine" de la colònia Rosal (1948-1970)* publicat a la mateixa revista, a part també en tracta Rosa Serra en *Les colònies tèxtils*. La colònia Rosal va ser la primera colònia tèxtil que es va instal·lar al Berguedà, es va crear el 1858. La colònia està ubicada entre els termes de Berga, Avià i Olvan, i els seus fundadors i propietaris van ser els tres germans Anton, Ramon i Agustí Rosal. La fàbrica es va posar en funcionament el 1860 i el 1872 la fàbrica estava composta per 172 talers que estaven en ple funcionament i també tenia un taller mecànic. A la dècada dels anys 80 del segle XIX els tres germans van morir i

l'únic que va tenir descendència va ser Ramon Rosal, els fills d'aquest Antoni i Agustí van continuar amb l'empresa familiar i compraren uns terrenys per crear la colònia agrícola de Graugés. A la primera meitat de segle XX la colònia té un bon rendiment, el 1909 mor Agustí i el 1913 Antoni, això fa que les vídues es divideixen el patrimoni industrial, la vídua d'Agustí es va quedar la colònia agrària i la de l'Antoni la colònia tèxtil. El 1921 es va crear una societat i aquesta a partir del 1928 va ser dirigida per el fill hereu d'Antoni Rosal, en Ramon Rosal. El nou director Ramon Rosal amb la guerra civil es va haver d'exiliar i a partir el 1945 el director va ser el fill d'aquest Ferran Rosal. La major activitat laboral de la colònia es va desenvolupar entre el 1950 i 1975. Ferran Rosal mor a finals dels anys 70 i els seus fills dirigeixen l'empresa, però l'empresa entra en una crisi profunda i el 1979 l'empresa es converteix en una societat anònima formada pels Rosal i els treballadors. El 1992 la societat fa fallida i tanca..⁶⁴

De l'arquitectura de la colònia tèxtil, destaca l'edifici del teatre-cinema. Aquest va ser impulsat per Ferran Rosal l'any 1945 i inaugurat el 1948. L'edifici és de dimensions considerables i té una capacitat per 500 persones. En el teatre cinema es feien projeccions de cinema els caps de setmana i festius. Les pel·lícules arribaven des de Barcelona i es realitzaven intercanvis de pel·lícules amb altres cinemes de la comarca. El cinema va deixar de funcionar el 1970, a causa de l'expansió de la televisió i el cinema de Berga..⁶⁵

L'estat de conservació de la colònia Rosal es bo, i actualment té un nombre considerable d'habitants..⁶⁶

Viladomiu Vell i Viladomiu Nou

La colònia Viladomiu Vell està situada al terme de Gironella igual que la colònia Viladomiu Nou, que pertany a la mateixa família. D'aquestes dues colònies en tracta especialment Rosa Serra. En el seu llibre *Colònies tèxtils* dedica tot un capítol a la família Viladomiu i les seves colònies i també té un article *Els orígens de la industrialització tèxtil de Gironella (Berguedà): Cal Metre, Cal Bassacs, Viladomiu Vell i Viladomiu Nou*, on tracta sobre els orígens de la industrialització de Gironella, sobre la relació entre Gironella i la família Viladomiu i les seves colònies tèxtils. A part de Viladomiu Nou també hi ha un llibre de Ricard Farigola i Enric Llarch *Viladomiu Nou: colònia tèxtil, economia industrial* on tracta espacialment l'evolució econòmica de la colònia. A més els propietaris d'aquestes compren dues colònies més a mitjans de segle XIX, la colònia de Cal Marçal i la colònia Guixaró.

⁶⁴ BUSQUETS, J (2005). "La colònia Rosal". *L'Erol: revista cultural del Berguedà* (86-87), 50-53; SERRA, Rosa.(2000). "Inventari". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.287-308). Manresa: Fundació Caixa Manresa.

⁶⁵ CUNILL, J (1996). "El teatro cine de la Colònia Rosal, 1948-1970". *L'Erol: revista cultural del Berguedà* (51), 42-43.

⁶⁶SERRA, Rosa.(2000). "Inventari". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.287-308). Manresa: Fundació Caixa Manresa.

La família Viladomiu és una família industrial que prové de Sallent on ja hi tenien una fàbrica tèxtil el 1825 de petites dimensions i que amb els anys va anar creixent. Tomàs Viladomiu va veure que necessitava més capacitat energètica i el 1868 va comprar una parcel·la al peu del Llobregat, al terme de Gironella, i va decidir construir una nova fàbrica i la colònia *Viladomiu e Hijos*, amb l'objectiu de construir una empresa familiar. El mateix any es van posar en funcionament les obres per a la construcció de la fàbrica i la colònia de Viladomiu Vell i el 1871 ja està en ple funcionament. Era una colònia on la religió estava molt present, ja que el seu propietari tenia una gran amistat amb el clergue Pere Claret. A part la colònia tenia tots els serveis necessaris i també hi havia associacions culturals pels obrers. El 1874, Tomàs Viladomiu i els seus fills van comprar uns terrenys per construir una nova fàbrica Viladomiu Nou, la construcció de la qual es va iniciar el 1880. El 1887 Tomàs Viladomiu mor i els seus fills es fan càrrec del patrimoni familiar, l'empresa canvia de nom, passa a dir-se *Viladomiu Hijos*, fins que el 1897 els dos germans Josep i Jacint Viladomiu es parteixen l'herència del seu pare i un es fa càrrec de Viladomiu Vell i l'altre de Viladomiu Nou. També es parteixen la maquinària de les fàbriques.⁶⁷

Viladomiu Vell al segle XX segueix creixent i s'hi construeixen noves infraestructures i serveis, s'inaugura el teatre el 1910 i l'escorxador el 1922, a el 1923 hi arriba l'enllumenat elèctric i el 1925 arriba el tren de la línia Manresa-Guardiola de Berguedà. El 1929 l'amo de Viladomiu Vell, Josep Viladomiu, compra la colònia Cal Marçal de Puig-reig. Aquesta colònia, creada el 1892 per Antoni Torra, va esdevenir una petita colònia amb 54 habitatges, però el 1915 va ser venuda a la família Pons, que ja tenia una altre colònia al mateix municipi. Aquests tenien un projecte per Cal Marçal, però no va anar bé i el 1929 la va adquirir Josep Viladomiu. A partir d'aquest moment la colònia va créixer molt i es van construir més habitatges, l'escola, la guardaria, l'església i la rectoria. La fàbrica i la colònia de Viladomiu Vell tanca el 1971. En canvi Cal Marçal va persistir fins el 1998, quan va haver de tancar a conseqüència de la crisi del tèxtil català. Actualment la casa de l'amo forma part del projecte del parc fluvial del Llobregat i dins hi ha el centre d'interpretació de les colònies industrials del Llobregat.⁶⁸

Viladomiu Nou es crea el 1880 però fins el 1897 no és una colònia independent. En aquell moment és una petita colònia que de mica en mica va creixent, el 1900 comença la construcció de l'església i a partir d'aquest moment ja té més serveis per els obrers. El 1929 Marc Viladomiu compra la colònia del Guixaró i el 1933 es crearà la societat anònima Viladomiu S.A.. Els anys 60 és una època en que s'hi realitzen

⁶⁷ SERRA, Rosa.(2000). "Les colònies de la família Viladomiu al Llobregat". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.103-124). Manresa: Fundació Caixa Manresa; SERRA, R. (1995) "Els orígens de la industrialització tèxtil de Gironella (Berguedà): Cal Metre, Cal Bassacs, Viladomiu Vell i Viladomiu Nou". *Treballs de la societat Catalana de Geografia*, 39, 85-100

⁶⁸ SERRA, Rosa.(2000). "Les colònies de la família Viladomiu al Llobregat". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.103-124). Manresa: Fundació Caixa Manresa; SERRA, R. (1995) "Els orígens de la industrialització tèxtil de Gironella (Berguedà): Cal Metre, Cal Bassacs, Viladomiu Vell i Viladomiu Nou". *Treballs de la societat Catalana de Geografia*, 39, 85-100

moltes inversions per millorar la fàbrica i també hi ha ampliacions, fins el 1965 la colònia va creixent. Durant la crisi econòmica dels anys 70, la colònia de Viladomiu Nou va quedar molt afectada, el que provocà que el 1982 l'empresa es declarés en suspensió de pagaments. Després del tancament alguns treballadors van crear una cooperativa el 1984 reutilitzant algunes màquines i utilitzant les instal·lacions de la fàbrica. El tancament definitiu de la colònia és el 1991.⁶⁹

El propietari de Viladomiu Nou, Marc Viladomiu, el 1929 compra la colònia el Guixaró situada al terme de Casserres. Aquesta colònia es crea el 1879 per Esteve Comelles i el 1911 la colònia s'especialitza però amb la primera guerra mundial i la crisi del 1917 el projecte fracassa i la colònia esdevé embargada. La colònia Guixaró es adquirida per un enginyer de Barcelona, que la va vendre a la família Viladomiu. A partir d'aquest moment la colònia obrera i la fàbrica es van transformant i a la colònia s'hi creen més serveis com són l'escola, la guarderia, biblioteca entre altres. La fàbrica tanca el 1989.⁷⁰

La família Viladomiu va esdevenir una de les grans famílies industrials catalanes i les seves colònies van tenir molta importància. Actualment les quatre colònies que eren propietat dels Viladomiu estan ben conservades i els habitatges obrers encara estan habitats.

Colònia Vidal

Els estudis que tracten sobre la colònia Vidal, principalment són de la historiadora Rosa Serra, que en el seu llibre *Colònies tèxtils* n'hi dedica un capítol i també té un quadern didàctic⁷¹ sobre la colònia Vidal, que pertany a una col·lecció de quaderns de didàctica i de difusió del Museu de la ciència i la tècnica de Catalunya.

La colònia Vidal va ser fundada per la família Vidal de Manresa, es va començar a construir a finals de segle XIX i la fàbrica es va posar en funcionament el 1901. Es movia a través de la força de l'aigua però també tenia màquina de vapor. Vicenç Vidal, un dels propietaris de l'empresa, va promoure la creació d'equipaments socials i culturals. La colònia tenia tots els serveis necessaris entre els quals destaquen les dutxes comunitàries, l'oficina de la caixa d'estalvis, la botiga, el forn, el casal de la dona i la fundació Vidal. El 1930 va crear el casal de la Dona, dirigit per les germanes dominicanes i era on hi havia l'escola de nenes entre altres serveis, i els anys 40 es va reconstruir l'església i s'inaugurà la fundació Vidal. Aquesta estava composta per l'escola de nens, la biblioteca, sala de jocs, zona esportiva, bar, cinema i teatre i a partir de la seva construcció va ser el centre neuràlgic de totes les

⁶⁹ FARIGOLA, R., LLARCH, E. (1986) *Economia industrial: Viladomiu Nou; colònia tèxtil* (1ª ed., p.21-24) Barcelona: Graó.

⁷⁰ FARIGOLA, R., LLARCH, E. (1986) *Economia industrial: Viladomiu Nou; colònia tèxtil* (1ª ed., p.9-10) Barcelona: Graó ; SERRA, Rosa.(2000). 'Les colònies de la família Viladomiu al Llobregat'. En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.103-124). Manresa: Fundació Caixa Manresa

⁷¹ SERRA, R (2002) *La colònia Vidal de Puig-reig* (2a ed.). Puig-reig: Museu de la colònia Vidal de Puig-Reig; Terrassa: Museu de la ciència i la tècnica de Catalunya.

activitats de la colònia. La crisi del tèxtil va provocar que la fàbrica de cal Vidal tanqués el 1980, però la família Vidal va buscar alternatives i el 1995 es va inaugurar el museu de la colònia Vidal.⁷²

Colònia Pons

Hi ha diversos articles que tracten de la colònia de Cal Pons. També hi té un capítol Rosa Serra en *Les colònies tèxtils*. Aquesta colònia és una de les més emblemàtiques i interessants de Catalunya. Pertany a la família Pons, i el seu fundador fou Josep Pons Enrich, un empresari manresà que abans de crear la colònia ja tenia diverses fàbriques a Sant Joan de Vilatorrada, Sallent i Navarces. Aquest el 1875 compra un terreny a Puig-reig i el 1876 comença la construcció de la fàbrica, reclosa, canal i turbina, el 1880 les infraestructures ja estan en funcionament. El conjunt urbanístic es va construir entre el 1875 i el 1910, la colònia obrera es va construir en dues etapes el 1875 i el 1890, es construeixen els carrers principals de la colònia, els habitatges de la qual segueixen els consells dels metges higienistes. La colònia tenia molts serveis: botigues, cafè, fonda, forn de pa i una gran zona verda. Els habitatges dels majordoms i els encarregats eren annexos a la fàbrica. En aquesta època també es construeix la muralla, amb dos metres d'alçada i tres portals per els quals es controlaven les entrades i les sortides, que va ser enderrocada durant la guerra civil. La fàbrica va tancar a conseqüència de la crisi tèxtil el 1995.⁷³

Els edificis més emblemàtics de la colònia Pons són les dues torres de l'amo, la casa del director i l'església, conjuntament amb el jardí, que era dels amos, quan aquests no hi eren estava a disposició dels treballadors.

Colònia l'Ametlla de Merola

Ignasi Terradas a la segona part del seu llibre tracta els trets significatius de la colònia de l'Ametlla de Merola i Rosa Serra també té un capítol dedicat aquesta colònia. Els propietaris de l'Ametlla de Merola són la família Serra Feliu, que procedeix de Vilassar de Dalt. El procés de construcció de la fàbrica comença el 1864, i el 1871 Mateu Serra presenta el projecte per instal·lar una fàbrica tèxtil a la secció de Foment. Uns anys més tard, entre el 1873-1874, es construeix la fàbrica definitiva que es posa en funcionament el 1878. A la mateixa època es construeix la colònia obrera, fou una oportunitat per crear un poble de manera ordenada i organitzada. La colònia no tenia muralla, ja que els mateixos habitatges la formen i la fàbrica està

⁷² SERRA, Rosa.(2000). "Cal Vidal: de colònia a museu". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.143-165). Manresa: Fundació Caixa Manresa; SERRA, R (2002) *La colònia Vidal de Puig-reig* (2a ed.). Puig-reig: Museu de la colònia Vidal de Puig-Reig; Terrassa: Museu de la ciència i la tècnica de Catalunya.

⁷³ FERRER, L. (1985). "Josep Pons i Enrich, industrial manresà i fundador de la colònia Pons, de Puig-Reig". *Dovella, revista cultural del Berguedà*, 15, 31-34; SERRA, R.; VILADÉS, R. (2005). "La colònia Pons (Puig-Reig)". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 86-87, 56-60.; VILADÉS, R. (1987). "Cal Pons, 100 anys de vida". *L'Erol: Revista cultural del Berguedà*, 19, 44-46; SERRA, R.(2000). "La colònia Pons, de Puig-Reig". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.143-165). Manresa: Fundació Caixa Manresa.

situada entre la torre de l'amo i la colònia. Amb la vaga obrera del 1890, els empresaris de l'Ametlla decideixen privatitzar les funcions de l'administració pública i adopten un caràcter paternalista, i consoliden el model de colònia tèxtil. En diverses ocasions els propietaris realitzen inversions a la fàbrica, renovant la maquinària. Amb el franquisme, es reforcen els trets tradicionals de la colònia, la religió serà molt present. Durant aquest període a la producció hi ha parades intermitents a conseqüència de la falta de cotó. Amb la crisi dels anys 60 l'empresa inicia un procés de descolonització de la fàbrica a altres indrets per reduir costos i el tancament definitiu de l'activitat fabril a l'Ametlla de Merola és produït el 1998. L'Ametlla de Merola es caracteritza per ser una colònia on els actes festius i culturals eren molt presents, els pastorets de l'Ametlla es van iniciar el 1878 i actualment encara es representen, aquets són un dels més importants de Catalunya⁷⁴. El dia d'avui l'Ametlla de Merola ha esdevingut un poble on encara hi viu molta gent i pertany al municipi de Puig-reig.

2.2 Les colònies de la conca del Ter

En aquest punt es tracten les colònies de la conca del Ter. Principalment es tractarà la industrialització i les colònies tèxtils de la comarca d'Osona, que va ser la comarca per on passa el Ter que va tenir un procés d'industrialització més important. Però també hi van haver fàbriques de riu i colònies industrials a altres comarques com són el Ripollès i la Selva. El riu Ter neix a Ulldeter, una petita població del Ripollès. Té un recorregut de 208km i passa per diferents comarques: Ripollès, Osona, Selva, Gironès i el Baix Empordà on desemboca. A la riba del Ter des del segle XII s'hi troben moltes infraestructures que funcionaven amb la força de l'aigua com són els molins fariners i les fargues de ferro i d'aram.⁷⁵ Molts d'aquets molins al segle XIX passen a ser petites manufactures dedicades al tèxtil que han utilitzat les construccions dels molins per utilitzar la força de l'aigua per moure la maquinària. Alguns d'aquets amb els anys es transformen en gran fàbriques de rius o colònies tèxtils.

Sobre els orígens de la industrialització a la comarca d'Osona hi ha diversos llibres i articles que en tracten. Hi ha dos llibres de Joaquim Albareda, *Història d'Osona* i *La industrialització a la plana de Vic*⁷⁶ que tracten el procés industrial a la plana de Vic i com canvia el centre econòmic de la comarca que passa a ser Manlleu, ja que per Vic i passa el riu Gurri i no és prou cabalós per tenir fàbriques que es moguin amb l'energia hidràulica. També hi ha dos articles de Emili Bayón que tracten els orígens de la industrialització i les colònies al Ter Mitjà i un article de Marta Castañé que

⁷⁴ SERRA, Rosa.(2000). "L'Ametlla de Merola: un model de colònia industrial". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.143-165). Manresa: Fundació Caixa Manresa; TERRADAS, I. (1979). "La població de l'Ametlla: característiques diverses". En I. Terradas (ed.), *Les colònies industrials com a particularisme històric: l'Ametlla de Merola*, (1a Ed. p. 131). Barcelona: Laia.

⁷⁵ SERRA, Rosa.(2000). "El Ter". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.217-227). Manresa: Fundació Caixa Manresa

⁷⁶ ALBAREDA, J. (1981). *La industrialització a la plana de Vic* (1a ed.). Vic: Patronat d'estudis Ausanencs.; ALBAREDA, J. (1984). *Història d'Osona* (1a ed.). Vic: Eumo.

tracta el pas dels molins a les gran colònies industrials i perioditza la industrialització del Ter en tres grans etapes. A part també hi ha altres llibres que ja hem esmentat anteriorment, *Les Colònies tèxtils* i *El Pla contra la Muntanya*, que esmenten els antecedents i els orígens de les colònies a la conca del Ter.

Al finals de segle XVIII bona part de la població d'Osona es dedica a les feines agrícoles, però la base econòmica de la comarca ja no es centra únicament en l'agricultura. La manufactura de teixits té força presència, sobretot el paraires que es dedicaven a comprar i preparar la llana perquè després es pogués convertir en draps. Molts pagesos podien complementar els seus ingressos teixint draps.⁷⁷

Segons Albareda, a inicis del segle XIX comencen haver-hi les primers fàbriques tèxtils que es dedicaven al cotó, fins aleshores les fàbriques teixien llana, lli i cànem. Les primeres manufactures de cotó estan situades a Vic, el 1806 hi havia 28 fàbriques dedicades al cotó. També se'n trobaven a altres poblacions com són Manlleu, Roda de Ter, Sant Hipòlit de Voltregà, Torelló i Sant Vicens de Torelló.⁷⁸

A mitjans de segle XIX, concretament el 1845, Vic és el nucli més industrialitzat de la comarca amb 38 fàbriques de les quals n'hi havia 24 dedicades als teixits i 18 d'aquestes eren de cotó. Les altres poblacions de la comarques que s'havien anat industrialitzant amb un pes més important són Manlleu i Roda. Altres poblacions que també tenien una indústria rellevant són Centelles i Taradell. Osona és una comarca que dins del context de la industrialització catalana es va iniciar més tard.⁷⁹ Uns anys més tard a partir del 1870 canvia la ubicació dels nuclis industrials, els principals són Manlleu seguida de Roda de Ter i Torelló.⁸⁰

A inicis i mitjans de segle XIX, Vic era la principal població on es concentrava la indústria cotonera. Això canvia a la segona meitat de segle XIX, ja que el carbó de Sarroca que era el que utilitzaven a Vic era de baixa qualitat i rendiment. Amb les innovacions tecnològiques moltes fàbriques tèxtils es traslladen prop del Ter per poder aprofitar la força de l'aigua. Hi van haver diversos projectes per millorar les comunicacions de Vic amb el carbó de Sant Joan de les Abadesses mitjançant el ferrocarril. El tren va arribar a Vic el 1875 i a Sant Joan el 1880. També va sorgir la idea de realitzar un canal entre Montesquiu i Vic, però aquest no es va portar mai a terme.⁸¹

⁷⁷ CASTAÑÉ, M. (2015). "El (Ter)annà de un territorio industrializado: de los molinos a las grandes colonias industriales en la cuenca del Ter". *Identidades: territorio, cultura, patrimonio*, 5, 163-185.

⁷⁸ ALBAREDA, J. (1984). "El segle XIX: les activitats productives: la industrialització". En J. Albareda (ed.), *Història d'Osona* (1a ed., p. 170). Vic: Eumo

⁷⁹ ALBAREDA, J. (1981) "L'estat de la indústria entre 1845 i 1850". En J. Albareda (ed.), *La industrialització a la plana de Vic* (1a ed., 57-62). Vic: patronat d'estudis Ausonencs.

⁸⁰ ALBAREDA, J. (1981) *La indústria tèxtil vers 1870*. En J. Albareda (ed.), *La industrialització a la plana de Vic* (1a ed., 63-70). Vic: patronat d'estudis Ausonencs.

⁸¹ ALBAREDA, J. (1981) *Canvis de localització de la indústria tèxtil. Anàlisi dels contrastos locals: Vic: les raons de la desindustrialització*. En J. Albareda (ed.), *La industrialització a la plana de Vic* (1a ed., 71-77). Vic: patronat d'estudis Ausonencs.

A la segona meitat de segle la gran capital industrial de la comarca passà a ser Manlleu. Les primeres fàbriques que s'instal·len a Manlleu i aprofiten l'aigua ho fan mitjançant la reclosa de la Teula on a partir del 1829 s'hi va fer la primera fàbrica tèxtil adossada al molí. A partir d'aquest moment s'inicia el període de construcció de moltes fàbriques fabrils al voltant de la sèquia que acabarà esdevenint un canal industrial, sobretot a partir els anys 40. El canal industrial es crea el 1848 i els propietaris són Rafel Puget, Antoni Boixaderas i Salador Joadella. Cadascun tenia una fàbrica i aquests són conegudes com "Les tres fàbriques". El canal també mourà altres fàbriques de riu, en total hi havia set fàbriques que funcionaven a través del canal.⁸²

A part de Manlleu, que esdevé el principal nucli industrial, hi ha altres nuclis amb indústries tèxtils que utilitzen l'energia hidràulica. És el cas de Roda de Ter, que a partir 1855 té indústries importants com són la dels empresaris Antoni Ricard, Joan Portavella i els Germans Baurier.⁸³ A la vall del Ges també s'hi concentren varies fàbriques tèxtils, moltes de les quals utilitzen les infraestructures d'antics molins.⁸⁴

Pel que fa els empresaris que invertien en la instal·lació de indústries fabrils a la vora del Ter, majoritàriament els socis capitalistes provenien de Barcelona. Tot i que també hi havia empresaris osonencs, entre els que destaquen Rafel Puget, Josep i Joan Portavella i Josep Safont. Rafel Puget era un fabricant vigatà que va participar a la societat Masó, Soler, Cia. També va ser un dels impulsors del canal industrial de Manlleu i un dels fundadors de la Colònia Vila-Seca. En Josep i Joan Portavella eren vigatans, i el 1845 eren els propietaris de la fàbrica que tenia més obrers de Vic i a la dècada del 1850 van posar en funcionament una fàbrica a Roda. Un altre empresari destacat va ser Josep Safont que va tenir molta incidència a Madrid i Barcelona.⁸⁵

Marta Castañé en el seu article *El (Ter)annà d'un territori industrialitzat*, divideix el procés d'industrialització de la conca del Ter en tres fases:

La primera fase de la industrialització el Ter s'inicia el 1824 i finalitza el 1848. En aquest període en que apareixen les primeres fàbriques, moltes vegades adossades a molins que antigament havien estat fariners. La població on s'instal·len més fàbriques és Manlleu i en aquesta època també s'hi pot ubicar la construcció del canal del Ter. Amb la construcció del canal es desplacen moltes indústries a Manlleu

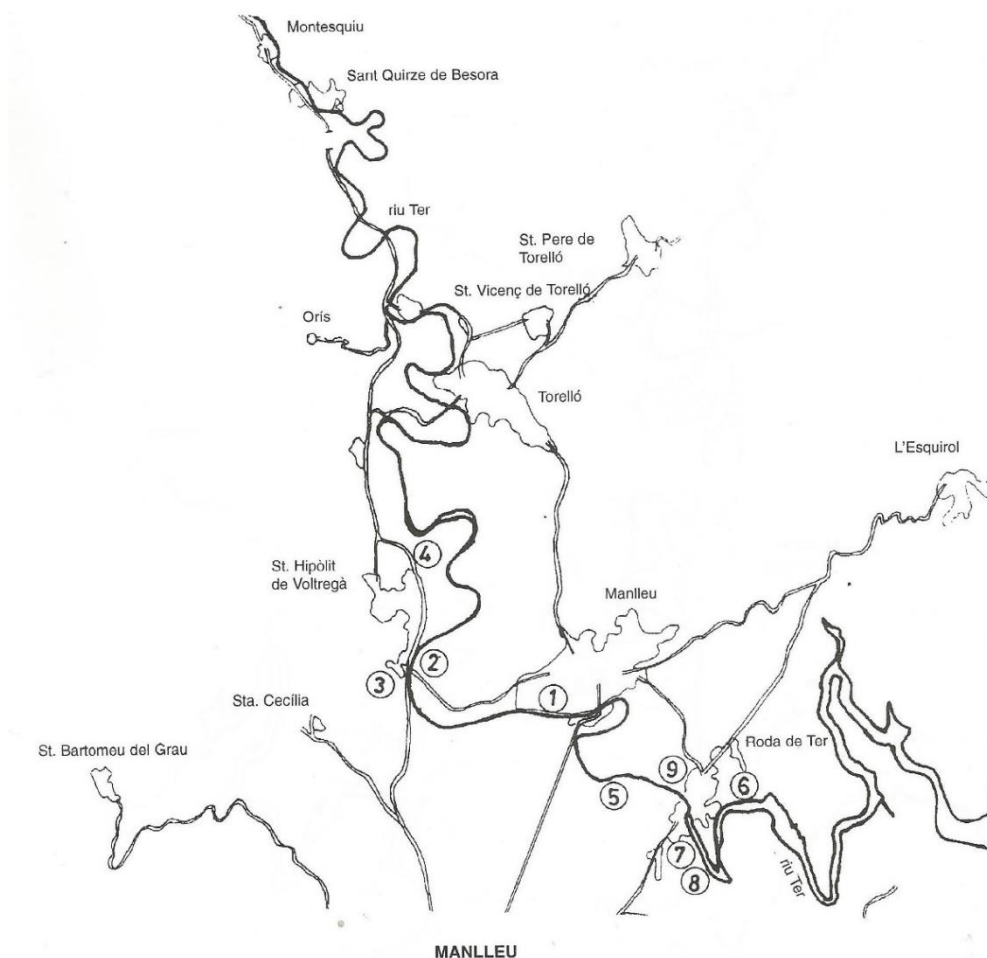
⁸² ALBAREDA, J (1981) *Canvis de localització de la indústria tèxtil. Anàlisi dels contrastos locals. Manlleu: industrialització i desenrotllament*. En J. Albareda (ed.), *La industrialització a la plana de Vic* (1a ed., 87-101).Vic: patronat d'estudis Ausonencs.

⁸³ ALBAREDA, J (1981), "Canvis de localització de la indústria tèxtil. Roda de Ter: procés de creixement irreversible". En J. Albareda (ed.), *La industrialització a la plana de Vic* (1a ed., 102-105).Vic: patronat d'estudis Ausonencs.

⁸⁴ ALBAREDA, J (1981). "Canvis de localització de la indústria tèxtil. La vall del Ges: Torelló, Sant Pere, Sant Vicenç, diversificació industrial i comercial". En J. Albareda (ed.), *La industrialització a la plana de Vic* (1a ed., 105-109).Vic: patronat d'estudis Ausonencs.

⁸⁵ ALBAREDA, J (1981). "Fabricants i capital: L'ur procedència i vinculació". En J. Albareda (ed.), *La industrialització a la plana de Vic* (1a ed., 113-124).Vic: patronat d'estudis Ausonencs.

i esdevé la principal població industrial conjuntament amb les altres poblacions que es troben prop del Ter.⁸⁶

MAPA 3. Molins i indústries en el Ter a mitjans de segle XIX. Extret de: SURINYACH, M. (1996). Manlleu, el Ter i el canal industrial (1ª ed, p.161). Manlleu: Museu de Manlleu.

La segona fase que va del 1844 fins el 1876, és la fase de màxima esplendor de la indústria del Ter, en que es consoliden les fàbriques de riu i també apareixen nuclis fabrils a les afores per aprofitar nous salts d'aigua. Aquests nous nuclis a les afores depenen dels nuclis urbans i se'ls pot anomenar "colònies dependents", tot i que no es poden considerar colònies tèxtils. La major part de colònies dependents tenen els seus orígens en antics molins hidràulics, els obrers s'hi poden desplaçar fàcilment i l'empresari no cal que hi construeixi habitatges.⁸⁷

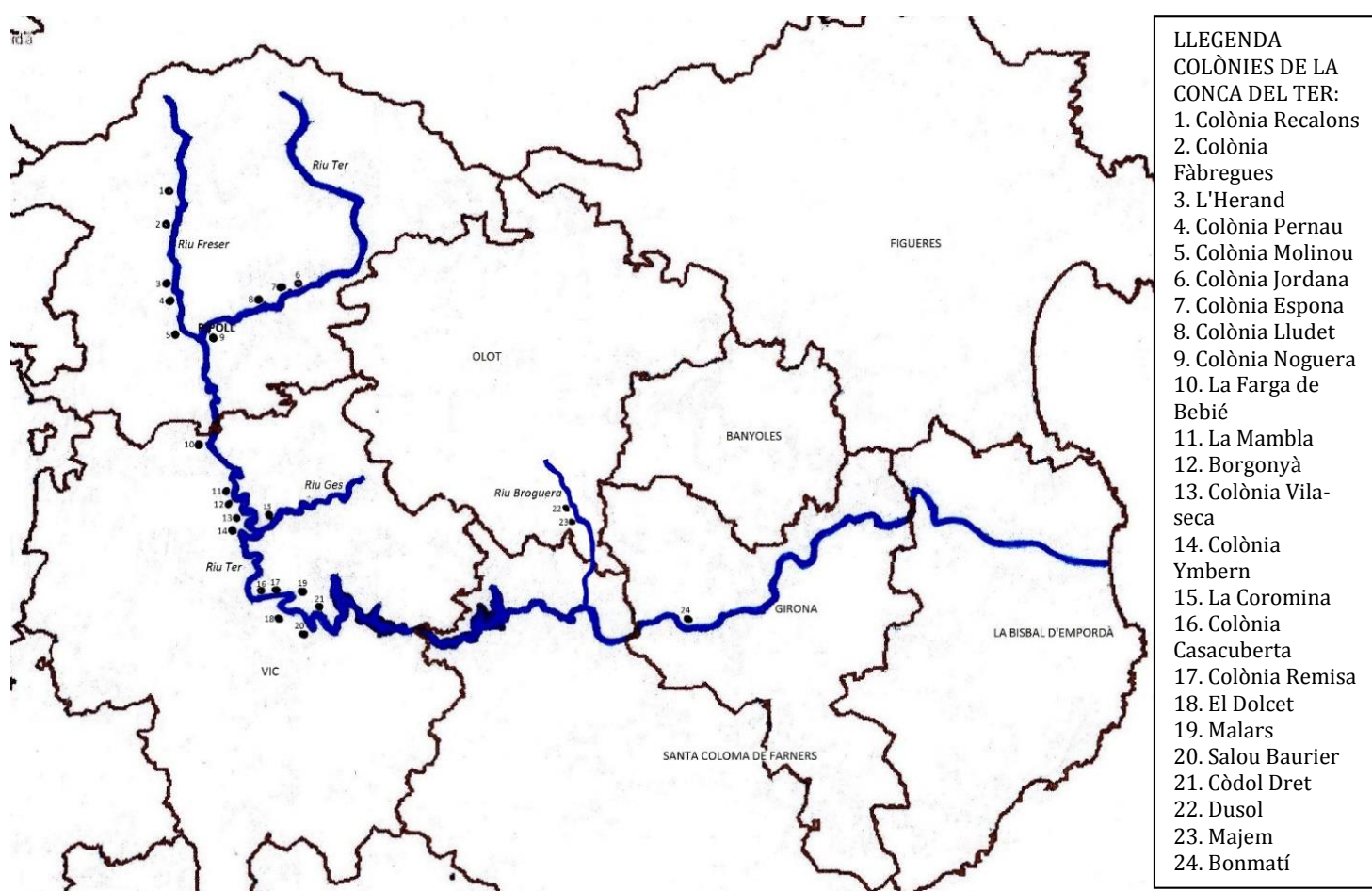
La tercera fase de la industrialització a la conca del Ter comença el 1868 i finalitza el 1910. L'esgotament dels salts d'aigua que hi havia prop dels nuclis urbans fa que s'edifiqui en indrets més aïllats i que apareixen les colònies tèxtils. Les principals

⁸⁶ CASTAÑÉ, M. (2015). "El (Ter)annà de un territorio industrializado: de los molinos a las grandes colonias industriales en la cuenca del Ter". *Identidades: territori, cultura, patrimoni*, 5, 163-185.

⁸⁷ CASTAÑÉ, M. (2015). "El (Ter)annà de un territorio industrializado: de los molinos a las grandes colonias industriales en la cuenca del Ter". *Identidades: territori, cultura, patrimoni*, 5, 163-185.

colònies tèxtils d'Osona són: Borgonyà, la farga de Bebié, Còdol-Dret, Salou Baurier, Vila-seca i Malars, entre altres.⁸⁸

Les principals colònies de la conca del Ter es troben en el segon període de la colonització fabril a Catalunya, que va de finals de s.XIX a inicis de segle XX. Les colònies de la riba del Ter, a diferència de les de la conca del Llobregat, es dedicaven principalment a la filatura.⁸⁹ Moltes fàbriques de riu que estaven dins del nucli urbà, van desenvolupar un caràcter de colònia on els treballadors disposaven d'economat, grups escolars i caserna de la policia entre altres serveis, com és el cas de la fàbrica Blava de Roda de Ter o Can Guixa de Sant Quirze de Besora.⁹⁰

MAPA 4. Les colònies industrials de la conca del Ter. Mapa extret de l'Institut cartogràfic de Catalunya i elaboració pròpia.

⁸⁸CASTAÑÉ, M. (2015). "El (Ter)annà de un territorio industrializado: de los molinos a las grandes colonias industriales en la cuenca del Ter". *Identidades: territorio, cultura, patrimonio*, 5, 163-185.

⁸⁹ ENRECH, C. (2003). "Les àrees urbanes de mecanització tardanes". En C. Enrech, *El Pla contra la Muntanya. La crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)*, (1a ed., p.63-78).

⁹⁰ BAYÓN, E. (2005). "Les colònies industrials del Ter mitjà". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 86-87, 115-118

Al llarg del recorregut del riu Ter hi ha un total de 29 colònies tèxtils. Dotze d'aquestes colònies estan situades a la comarca d'Osona i entre aquestes hi ha les que van esdevenir més importants de la conca del Ter, i que ara tractarem, que són: la colònia de la Farga de Bebié, la colònia de Borgonya, la colònia Ymbern, la Colònia Salou Baurier, la colònia de Còdol Dret i la colònia de Malars. Cadascuna d'aquestes colònies, a part del llibre *Les colònies tèxtils de Catalunya* i alguns articles en concret que en tracten, té una monografia en la que s'explica com era la colònia, amb l'excepció de la colònia Ymbern.

Colònia de la Farga de Bebié

La colònia de la Farga de Bebié, conjuntament amb la colònia de Borgonyà, són les colònies més importants de la conca del Ter. Entre elles tenen una cosa en comú, els seus propietaris són estrangers; els propietaris i fundadors de la Farga de Bebié eren suïssos i els de Borgonyà escocesos. Sobre la farga de Bebié, Paquita Viñeta en té una monografia⁹¹ que tracta la història i en *Les colònies tèxtils de Catalunya* hi ha un capítol dedicat a aquesta colònia.

La farga de Bebié es troba en un meandre del Ter que limita entre la població de Montesquiú i les Lloses, i a la vegada entre la província de Barcelona i Girona. El seu fundador, Edmundo Bebié, era un enginyer suís que el 1895 fa un recorregut per la conca del Ter, on tenia pensat crear un centre fabril compost per la fàbrica i la colònia. El lloc escollit és el molí de Rocafiguera, que antigament era una farga, fet que està molt relacionat amb el nom de la colònia. El 1895, Edmundo Bebié compra el salt, el molí i els terrenys que l'envolten a la família Rocafiguera per crear-hi una colònia tèxtil. La fàbrica es va posar en marxa el 1899 i es dedicava a filar cotó.⁹²

Des de la seva creació la fàbrica va anar creixent, sent el període de màxim creixement la primera guerra mundial. En aquest moment i es van crear nous habitatges i serveis, i el 1920 la colònia tenia estació de tren. A la dècada dels 30, fou un període de crisi en què va baixar la producció. Després de la guerra civil i de l'aiguat del 1940, el creixement de la colònia va ser espectacular, es va reactivar l'activitat fabril i es van construir habitatges nous i molts serveis: cinema, perruqueria, forn de pa i botigues de queviures, ja que la cooperativa que hi havia va tancar.⁹³

L'època de creixement va durar fins la dècada del 1970, ja que la Farga de Bebié també va patir la crisi del tèxtil. El 1975 es va reduir la jornada laboral durant sis

⁹¹ VIÑETA, P. (2002). *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed). Ripoll: Paquita Viñeta

⁹² SERRA, Rosa.(2000). "La farga de Bebié, una colònia amb orígens suïssos". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.255-266). Manresa: Fundació Caixa Manresa; VIÑETA, P. (2002). "Evolució del terme durant el segle XIX". En P. Viñeta (ed.), *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed. P.24-27). Ripoll: Paquita Viñeta

⁹³ SERRA, Rosa.(2000). "La farga de Bebié, una colònia amb orígens suïssos". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.255-266). Manresa: Fundació Caixa Manresa; VIÑETA, P. (2002). "El segle XX." En P. Viñeta (ed.), *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed. P.28-133). Ripoll: Paquita Viñeta

mesos i pocs anys més tard, el 1978, l'empresa va reajustar la plantilla i es va declarar en fallida. El grup empresarial es va fer càrrec de l'empresa i la colònia va signar un acord amb els descendents d'Edmundo Bebié. Es va declarar en suspensió de pagaments el juliol del 1992.⁹⁴

Entre els edificis que componen la colònia n'hi ha que pertanyen a Montesquiú com són: el Conangla i el Solei; i altres que pertanyen a les Lloses: el Tibidabo, el balcó del Ter i els Sunyers. Entre els edificis destaca la fàbrica, l'església i les torres de l'amo envoltades de jardins, on els propietaris de la colònia passaven llargues temporades.⁹⁵

Actualment, a la colònia de la Farga de Bebié encara hi ha uns quantes cases on hi viu gent, però malauradament molts dels edificis de la colònia estan en mal estat.

Colònia de Borgonyà

La colònia de Borgonyà està situada a Sant Vicenç de Torelló i sobre aquesta hi ha un monogràfic *Borgonyà. Una colònia industrial del Ter*, aquest està coordinada per Joan Morera.⁹⁶

L'indret on s'instal·la la colònia de Borgonyà està documentat des del 1286, estava composta pel mas Borgonyà i també hi havia una petita ermita i alguns masos dispersos. L'empresa escocesa J&P Coats té presència comercial i industrial a Catalunya des del 1879, quan creen la societat Nuevas Hiladuras del Ter S.A.. El 1893 adquireixen els drets del salt d'aigua que hi ha a Borgonyà.⁹⁷ Entre el 1893-1894 es construeix la fàbrica i aquesta es posa en funcionament el 1895 i en el mateix període comença la construcció dels primers edificis de la colònia. La trajectòria de Borgonyà s'inicia el 1895 i finalitza el 1999 quan l'empresa tanca definitivament. Fins el 1903 els propietaris de la fàbrica eren J&P Coats, eren escocesos i hi havia molts anglesos a la fàbrica. En aquest moment la fàbrica s'hi realitzaven totes les fases de la producció. Això va canviar a partir del 1903 quan el grup anglès s'associa amb l'empresa catalana Sucessora de Fabra y Portabella S.A.. Amb la fusió dels dos grups empresarials hi ha modificacions a la fàbrica i ja no s'hi realitzen totes les fases de producció. Els períodes en que hi havia molta demanda la colònia creixia, ja que es realitzaven nous habitatges i carrers. En canvi quan s'entrava en una etapa de crisi, les transformacions urbanístiques i les millores a la colònia s'aturaven. Els períodes de més esplendor van ser els anys de la primera guerra mundial, ja que va augmentar la demanda exterior i van disminuir els costos del cotó. Durant la dècada del 1950 també hi ha una forta demanda de cotó i és l'altra gran etapa de creixement

⁹⁴ VIÑETA, P. (2002). "El segle XX". En P. Viñeta (ed.), *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed. P.156-166). Ripoll: Paquita Viñeta

⁹⁵ VIÑETA, P. (2002). "El segle XX: construcció d'habitatges". En P. Viñeta (ed.), *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed. P.52-66). Ripoll: Paquita Viñeta

⁹⁶ MORERA, J. (1996). *Borgonyà una colònia industrial del Ter, 1895-1994* (1ª Ed.). Vic: Eumo

⁹⁷ SERRA, Rosa.(2000)."De la colònia "dels anglesos" al poble de Borgonyà". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.255-266). Manresa: Fundació Caixa Manresa

de la colònia. En conjunt hi ha quatre períodes de crisi destacats: el 1918 quan es produeix la davallada de les exportacions exteriors i a partir 1921 les interiors; durant la Guerra Civil; els primers anys de post-guerra que hi havia manca de cotó; i a partir dels anys 70 amb la crisi del tèxtil que acabarà provocant el tancament de la fàbrica el 1999.⁹⁸

L'urbanisme de la colònia de Borgonyà segueix les idees de Prat de la Riba, els habitatges dels obrers són cases unifamiliars amb jardí. Les primeres edificacions de la colònia es realitzen al 1893 quan es construeixen els primers carrers, la porteria de la fàbrica i la primera fàbrica. Aquesta estava composta per una planta baixa i dos pisos, i en aquest moment també s'edifica la sala de calderes i les xemeneies. Els habitatges dels obrers es caracteritzen per ser cases unifamiliars compostes per tres habitacions, cuina, menjador i el patí on hi havia la comuna. La colònia de Borgonyà es caracteritza per tenir un edifici jerarquitzats, depenent del grau d'influència dins l'empresa els treballadors tenien un habitatge o un altre. En els primers anys de la colònia també s'alcen les cases del personal anglès qualificat i els xalets dels directius, estan inspirats a les cases colonials victorianes. L'església que hi ha actualment a Borgonyà està en el mateix emplaçament on hi havia l'ermita, però és totalment nova, essent edificada el 1896 per l'arquitecte Jaime Gustà. Amb els anys, a la colònia s'hi van anar construït els serveis necessaris per als obrers i també s'hi van edificar carrers i habitatges nous. El 1942 s'hi edifiquen els primers blocs, en total se'n construeixen vuit i cada un estava compost per quatre habitatges.⁹⁹

Els anys 70 la colònia de Borgonyà entra en una situació de crisi, baixen les comandes i les vendes. Entre el 1975 i 1978 es produeixen les primers jubilacions anticipades i el 1978 l'empresa posa els habitatges de la colònia en venda als seus treballadors. L'empresa va tancar definitivament el 1999.¹⁰⁰

La colònia de Borgonyà va esdevenir una de les colònies més importants de la conca del Ter. Era una colònia amb molts serveis per els seus treballadors ja que disposava de: cooperativa, economat, carnisseria, casino, camp de futbol, casa-cuna, baixador de tren, escola, cementiri. Actualment la colònia de Borgonyà és un nucli urbà que pertany a Sant Vicenç de Torelló i encara conserva moltes festes pròpies i l'esperit de poble és molt present.

Colònia Ymbern

De la colònia Ymbern, també coneguda com el Pelut, és de la colònia tèxtil del Ter mitjà que he trobat menys informació. Rosa Serra n'hi dedica un capítol en *Les*

⁹⁸ COLOMER, P. (1996). "La colònia industrial de Borgonyà (1895-1955): fàbrica, treball i vagues". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 31-158). Vic: Ed. Eumo.

⁹⁹ROVIRA, J. (1996). "Construcció de la colònia: urbanisme i arquitectura". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed.,159-183). Vic: Ed. Eumo.

¹⁰⁰ MORERA, J. (1996). "De colònia a poble: fi del règim de colònia". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 391-397). Vic: Ed. Eumo.

colònies tèxtils de Catalunya, però no hi ha cap llibre ni cap article que tractin la trajectòria d'aquesta colònia. Tanmateix, hi ha un article *Els jardins de la industrialització*, que s'hi tracta els jardins de la colònia Ymbern, aquests són un dels jardins industrials més importants de Catalunya.

La colònia de Pelut està situada en el terme d'Orís, i rep aquest nom perquè està situada on antigament hi havia una antiga adoberia coneguda com el Pelut. Eduard Calvet, l'impulsor d'aquesta colònia, era un empresari i polític català resident a Barcelona. Conjuntament amb el seu germà el 1870 aconseguiren l'estatut de colònia agrícola i industrial, i aprofiten les velles infraestructures de l'adoberia per realitzar una fàbrica de filats de cotó utilitzant l'energia hidràulica. El 1889 hi ha un incendi a la fàbrica, després del qual els germans Calvet compren més terrenys per construir una colònia tèxtil. La fàbrica està constituïda per una gran fàbrica amb un pati central i la colònia estava formada per habitatges, escola, economat i zona d'esbarjo. Cap dels habitatges de la colònia sobresurt, i una característica arquitectònica es que la façana esta realitzada amb còdols de riu.¹⁰¹

El que cal destacar d'aquesta colònia són els seus jardins, que Eduard Calvet va projectar per als treballadors de la colònia.¹⁰²

Eduard Calvet va morir el 1917, i després de la seva mort la colònia i els seus negocis els va portar el seu germà. El 1930 el seu germà va vendre la colònia i la fàbrica del pelut a l'empresa S.A. Ymbern. És per aquest motiu que la colònia es coneix amb també com la colònia Ymbern. La fàbrica entra en crisi a la dècada del 1970 i els obrers van anar abandonant la colònia.¹⁰³ Actualment la colònia es troba en molt mal estat de conservació, ja que els jardins estan abandonats i la majoria dels edificis clausurats.

Baurier o Salou

Sobre la Colònia Baurier n'hi ha un monogràfic de Josep Mª Rovira¹⁰⁴, que tracta la trajectòria de la colònia fins al seu tancament. Rosa Serra també n'hi dedica un capítol a *Les colònies tèxtils de Catalunya*.

El fundador de la colònia Baurier és el francès Pierre Baurier. Aquest a mitjans de segle XIX s'instal·la a Roda de Ter, on el 1854 va posar en funcionament una fàbrica de filats a l'antic molí de Moret conjuntament amb el seu germà Jules i dos socis capitalistes. Els dos germans decideixen realitzar un nou projecte empresarial, construir un complex fabril compost per la fàbrica i una colònia amb habitatges per

¹⁰¹ SERRA, Rosa.(2000). "La colònia del Pelut: l'obra d'un industrial i polític". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.267-276). Manresa: Fundació Caixa Manresa

¹⁰² GRANÉ, J., CASAS,P.(2014) "Els jardins de la industrialització: un exemple de la colonització simbòlica del territori". *Revista d'etnologia de Catalunya*, 39,183-189

¹⁰³ SERRA, Rosa.(2000). "La colònia del Pelut: l'obra d'un industrial i polític". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.267-276). Manresa: Fundació Caixa Manresa

¹⁰⁴ ROVIRA, J. (2003). *La colònia de Salou (1864-1963). Heretat Baurier*. (1a ed.). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter.

els obrers. El lloc escollit per realitzar una colònia industrial va ser la finca del Molinet de Salou. Per la topografia d'aquest indret la colònia Baurier també es coneix com la colònia Salou. Van comprar la finca el 1864 i el mateix any van demanar el permís per aprofitar l'aigua del riu. Els primers anys de la colònia són anys de creixement i modernització, i a la fàbrica hi ha una maquinari molt moderna.¹⁰⁵

Les dues vagues que hi van haver a la comarca d'Osona el 1910 i 1919 per el canvi de les màquines selfactines a les contínues, va tenir força repercussió a la colònia, ja que es va substituir ma d'obra masculina per mà d'obra femenina. Fins el 1935 van ser anys d'expansió productiva però amb la guerra civil molts dels homes de la colònia van tingué d'anar al front. Un cop finalitzada la postguerra, el 1940 hi va haver un gran aiguat que va provocar moltes pèrdues a la fàbrica. La dècada del 1960 es comença a notar la crisi de la indústria tèxtil, i la colònia Baurier tancarà a causa de la construcció de l'embassament del pantà de Sau, que va entrar en funcionament el 1964, any que va tancar al colònia.¹⁰⁶

La colònia Salou estava composta per uns quinze edificis, entre els quals destaquen: cases i blocs de pisos; les tres torres de l'amo; i serveis per la colònia. La majoria de les edificacions es van construir a finals de segle XIX. Destaquen la torre dels propietaris i la capella que tenen influències franceses, gòtiques i clàssiques italianes.¹⁰⁷ Un altre element que destaca de la colònia és la palanca de fusta que travessava el riu Ter i que permetia escurçar el trajecte dels treballadors que vivien fora de la colònia.¹⁰⁸

Tot i que la fàbrica va tancar, com s'ha dit, amb la posada en funcionament del pantà de Sau, actualment es conserva en bon estat la torre dels propietaris i directius, l'habitatge del capellà i l'església.¹⁰⁹

Colònia Còdol Dret

La colònia de Còdol Dret està situada a al municipi de les Masies de Roda i igual que la colònia Baurier va tancar a conseqüència de la creació de l'embassament de Sau. Sobre aquesta colònia Raquel Castellà en té un monogràfic¹¹⁰ on tracta el recorregut de la colònia i quins van ser els serveis que aquesta tenia.

¹⁰⁵ ROVIRA, J. (2003). "La trajectòria de Salou (1864-1963)". En J. Rovira (ed.), *La colònia de Salou (1864-1963). Heretat Baurier*.(1a ed. P.43-53). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter.

¹⁰⁶ ROVIRA, J. (2003). "La trajectòria de Salou (1864-1963)". En J. Rovira (ed.), *La colònia de Salou (1864-1963). Heretat Baurier*.(1a ed. P.53-101). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter.

¹⁰⁷ ROVIRA, J. (2003). "Les infraestructures colonials a Salou". En J. Rovira (ed.), *La colònia de Salou (1864-1963). Heretat Baurier*.(1a ed. P.103-106). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter.

¹⁰⁸ SERRA, Rosa.(2000). "La colònia Baurier o Salou, a Roda de Ter". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.277-286). Manresa: Fundació Caixa Manresa

¹⁰⁹ SERRA, Rosa.(2000). "La colònia Baurier o Salou, a Roda de Ter". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P.277-286). Manresa: Fundació Caixa Manresa

¹¹⁰ CASTELLÀ, R. (2006). *Còdol-Dret, vida d'una colònia industrial (1862-1964)*(1a ed.). Les masies de Roda: Ajuntament de Les Masies de Roda.

El 1862, la societat Bosch Llusà i Companyia inicia els tràmits per la concessió de l'estatus de colònia atorgat el 1882. El 1888 un dels socis de la societat, Ròmul Bosch i Alzina, compra tota la fàbrica i instal·la tots els serveis mínims a la colònia. El 1920 la colònia passa a integrar-se en la Unió Industrial Algodonera S.A (UIASA). En aquest moment la fàbrica estava composta per 350 treballadors. Durant la guerra civil la fàbrica passa a ser un assentament republicà i el 1939 és cremada, el 1940 amb l'aiguat també va patir greus desperfectes. El 1944 els accionistes de UIASA, es venen els accions i la colònia passa a formar part de la Unió industrial Textil S.A., en va formar part fins al tancament. El 1964 va tancar la fàbrica i la colònia va ser desallotjada, es van quedar sense feina 285 obrers i es van construir habitatges a Roda de Ter per les famílies que es van quedar sense casa.¹¹¹

El centre de la colònia era la fàbrica, a davant hi havia una petita plaça i els dos carrers que tenia la colònia. A la colònia hi havia unes seixanta cases. La casa més senyorial era la del director situada davant de la plaça i era una torre amb grans arbres i un llac. Els habitatges estaven compostos per tres habitacions, menjador, cuina i comuna.¹¹²

Actualment la colònia de Còdol Dret està sota les aigües de l'embassament de Sau i quan aquest està a un nivell baix, encara es poden veure algunes estructures de la colònia.

Colònia Malars

La colònia Malars està ubicada al terme de Gurb entre els rius Gurri i Ter. Sobre aquesta colònia n'hi ha una monografia *Malars de molí fariner a colònia industrial*¹¹³, que tracta el procés d'industrialització que hi ha Malars des del primer molí fariner fins a la colònia industrial i com es vivia en aquesta. A part Rosa Serra en l'inventari de colònies industrials també l'esmenta i en fa una petita descripció.

Des del segle XVI a l'indret de Malars hi havia un molí fariner i una casa de pagès, que a finals de segle XVIII són adquirits per Josep Molas, que reconstrueix el molí, en molt mal estat, i que funcionava com a molí fariner i draper.¹¹⁴

Al segle XIX el molí passa a ser una fàbrica, i el 1827 Molas rep l'autorització per utilitzar l'aigua del Ter per utilitzar les màquines. A mitjans de segle XIX és una etapa de creixement, el 1850 a Malars hi treballaven 186 obrers. El 1862 el nombre

¹¹¹ CASTELLA, R. (2006). "Evolució històrica de l'empresa de Còdol-Dret". En R. Castella (ed.), *Còdol Dret. Vida a una colònia industrial (1862-1964)*, (1a ed., p. 29-40), Les Masies de Roda: Ajuntament de les Masies de Roda.

¹¹² CASTELLA, R. (2006). "La colònia industrial". En R. Castella (ed.), *Còdol Dret. Vida a una colònia industrial (1862-1964)*, (1a ed., p. 109-134), Les Masies de Roda: Ajuntament de les Masies de Roda.

¹¹³ LLOP, I.; SADURNÍ, N. (2015). *Malars: de molí fariner a colònia industrial* (1a ed.). Vic: Eumo.

¹¹⁴ LLOP, I.; SADURNÍ, N. (2015) "El molí de Malars". En I. Llop; N. Sadurní, *Malars de molí fariner a colònia industrial* (1a ed. p. 23-34) Vic: Eumo

d'obriers havia augmentat fins a 260 i ja hi havia una petita colònia d'obriers al costat de la fàbrica.¹¹⁵

La família Rifà era una família amb una gran trajectòria industrial, un dels seus fills Jacint Rifà va llogar la fàbrica i la colònia de Malars el 1889. El 1900 va comprar la fàbrica amb tots els seus edificis infraestructures i drets, i és en aquest moment quan Malars esdevé una colònia industrial. Durant la guerra civil es va seguir treballant de manera intermitent i l'aiguat del 1940 va causar molts d'anys a la fàbrica i a la colònia. La segona meitat de la dècada del 1950 viu un període de creixement, a la colònia i vivien 130 obrers. Fins els anys 80 la fàbrica va viure un període d'expansió, però va ser afectada per la crisi tèxtil i va tancar el 1996.¹¹⁶

Malars és una de les primers colònies del Ter mitjà, però els primers anys la colònia no tenia les infraestructures necessaris. El 1953 es van construir nous habitatges, l'escola i l'església, i també es van rehabilitar habitatges. Entre els edificis no hi havia distincions jeràrquiques, només era diferent la casa del director.

La colònia de Malars des del seu tancament i actualment està en prou bon estat de conservació.¹¹⁷

3. LES CONDICIONS DE VIDA A LES COLÒNIES DE LA CONCA DEL TER

Aquest tercer bloc del treball tracta de les condicions de vida que hi havia a les colònies industrials de la conca del Ter, concretament a les següents colònies: La Farga de Bebié, Borgonyà, Malars, Baurier i Còdol Dret. Per analitzar i comparar les condicions que hi havia en aquestes colònies he utilitzat les monografies que tracten cadascuna d'aquestes colònies i en l'apartat del paper de la dona a la colònia també m'ha servit el llibre *La dona i la fàbrica a Roda de Ter*¹¹⁸. He dividit el bloc en diversos apartats diferents, cada un d'aquets tracta diferents aspectes que expliquen com vivien els treballadors a la colònia, els serveis que hi havia i com passaven el temps lliure.

La colònia com a poble, les seves infraestructures

Aquest primer apartat tracta sobre com estaven estructurades les colònies: com era la fàbrica i els habitatges. Sobretot quins trets en comú i diferències hi ha entre els

¹¹⁵ LLOP, I.; SADURNÍ, N. (2015). "Els Molins, de molí a fàbrica". En I. Llop; N. Sadurní, *Malars de molí fariner a colònia industrial* (1a ed. p. 35-66) Vic: Eumo

¹¹⁶ LLOP, I.; SADURNÍ, N. (2015). "Malars, fàbrica de la família Rifà". En I. Llop; N. Sadurní, *Malars de molí fariner a colònia industrial* (1a ed. p. 67-104) Vic: Eumo

¹¹⁷ SERRA, Rosa.(2000) "Inventari de les colònies tèxtils de Catalunya". En R. Serra (ed.), *Colònies tèxtils a Catalunya*, (1a ed. P. 307). Manresa: Fundació Caixa Manresa

¹¹⁸ CABAÑAS, N.; OCAÑA, M. (2006). *La dona i la fàbrica a Roda de Ter: de la filosa a la contínua: s.XVIII-XX* (1a ed.). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter.

edificis de les colònies analitzades. Com hem vist, les colònies industrials es caracteritzen per ser un complex urbanístic compost per la fàbrica, les cases dels obrers i els serveis bàsics per als treballadors. Aquests serveis bàsics eren l'escola, l'església i una botiga de queviures, tot i que en moltes colònies n'hi havia molts altres de complementaris. Totes les colònies que tractem en aquest punt tenen la fàbrica, els habitatges i els serveis bàsics.

La fàbrica era el nucli central de les colònies industrial, aquesta estava situada prop del riu per aprofitar l'energia hidràulica però a més moltes de les colònies també tenien màquina de vapor. De les diferents colònies que estudiem n'hi ha dos que en els seus monogràfics detallen molt bé com eren les fàbriques, són els de la colònia de Borgonyà i la de Còdol Dret detallen molt bé com eren les fàbriques. A la colònia de Borgonyà a finals de segle XIX, quan es construeixen els primers edificis de la colònia, s'edifica la primera fàbrica composta per tres pisos i també la porteria d'aquesta, anys més tard a la dècada del 1920 s'amplia el complex fabril amb dues fàbriques més.¹¹⁹ La fàbrica de Còdol Dret estava composta per tres plantes: la planta baixa estava soterrada i en aquesta hi havia els batans, les cardes, els manuens, les pintadores, les metxeres de l'engròs, la manyeria i la fusteria; a la primera planta hi havia els despatxos, la secció de dobladors i les contínues; i a la segona planta hi havia els acabats de fil. La façana i els cantons de la fàbrica estaven construïts amb pedra picada i la resta de l'edifici amb totxanes.¹²⁰ Amb l'explicació que es fan en aquests dos monogràfics de com era la fàbrica de les colònies, es pot veure que a les dues colònies les fàbriques eren molt semblants i més o menys estaven constituïdes de la mateixa manera: solien ser fàbriques de diferents plantes per poder aprofitar més l'espai. Totes les colònies que estem analitzant estan ubicades a la riba del Ter i van patir les destrosses de l'aiguat del 1940, en el qual moltes van haver de reconstruir la fàbrica i alguns habitatges i netejar tota la maquinària que havia quedat plena de fang.

En relació als habitatges de la colònia, tots els monogràfics alguns més i altres menys tracten de com eren els habitatges on vivien els obrers de cada colònia. Primerament analitzarem com eren les cases de cada colònia i seguidament compararem les similituds i diferències entre elles.

A la Farga de Bebié hi havia diversos edificis on hi vivien els treballadors, una part dels quals pertanyia al municipi de les Lloses i l'altra a Montesquiú. Entre els edificis que cal destacar hi ha: els pisos del terrat, que són la construcció més antiga de la colònia i estava composta per dos plantes amb sis pisos cadascuna; els pisos antics que estan dins d'un edifici que també contenia alguns serveis com són el teatre, l'escola i la fonda; i els pisos del Tibidabo que estaven constituïts per quatre blocs

¹¹⁹ ROVIRA, J. (1996). "Construcció de la colònia: urbanisme i arquitectura". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 159-183). Vic: Ed. Eumo.

¹²⁰ CASTELLA, R. (2006). "La fàbrica: infraestructura i descripció de la fàbrica". En R. Castella (ed.), *Còdol Dret. Vida a una colònia industrial (1862-1964)*, (1a ed., p. 41-48), Les Masies de Roda: Ajuntament de les Masies de Roda.

de sis pisos cadascun. També són rellevants les cases unifamiliars del barri de la Conangla, compost per 22 cases unifamiliars. A part hi ha les torres dels amos estaven envoltades de jardins.¹²¹

A la colònia de Borgonyà entre els primers edificis de la colònia es construeixen les primeres amb cases unifamiliars amb jardí. El 1942 es construeixen els primers blocs de pisos de la colònia. Els edificis de la colònia de Borgonyà es caracteritzen perquè depenent de la posició que tenien els treballadors de la colònia tenien una habitatge o un altre, amb una clara jerarquització. Els directius vivien en uns xalets aïllats.¹²²

Els edificis de la colònia de Baurier, Còdol-Dret i Malars són edificis més senzills que els de les colònies de Borgonyà i la Farga de Bebié. En aquests l'únic habitatge diferenciat era la casa del director i a la colònia Baurier la torre de l'amo. Els habitatges de Malars eren pisos sense lavabo, cada planta havia de compartir la comuna amb els veïns.¹²³ Els habitatges de Còdol Dret estaven col·locats en dos carrers: el carrer Sallent i el carrer de Baix. Els edificis del carrer de Baix eren pisos amb terrat i els del carrer Sallent eren cases d'una sola planta amb un petit hort. L'única casa diferenciada era la torre del director que tenia arbres pel voltant i un llac.¹²⁴ La colònia Baurier estava composta per una quinzena d'edificis entre els quals la majoria eren blocs de pisos i cases per als treballadors de la colònia. A part també hi havia tres torres dels amos, i els serveis típics d'una colònia.¹²⁵

Els habitatges de les colònies de la conca del Ter tenen semblances entre ells. Gairebé a totes les colònies tan hi havia cases unifamiliars com blocs de pisos i uns edificis més destacats, els que ocupaven els alts dirigents de la fàbrica i els amos de la colònia. A la colònia de Borgonyà a diferència de les altres, hi havia molta jerarquització en els habitatges.

En moltes de les monografies expliquen els requisits i el que costava als treballadors de la fàbrica viure a la colònia. A algunes colònies l'habitatge era gratuït com és el cas de la colònia Baurier, Còdol Dret i Malars, en canvi a Borgonyà i la Farga de Bebié s'havia de pagar un lloguer simbòlic.

A la colònia de Salou, la llar per els obrers era gratuïta i a més cada any els treballadors rebien una tonelada de llenya i cada setmana un quilo de pa

¹²¹ VIÑETA, P. (2002). "El segle XX: construcció d'habitatges". En P. Viñeta (ed.), *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed. P.53-65). Ripoll: Paqueta Viñeta

¹²² ROVIRA, J. (1996). "Construcció de la colònia: urbanisme i arquitectura". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 159-183). Vic: Ed. Eumo.

¹²³ LLOP, I.; SADURNÍ, N. (2015). "Malars, records de colònia: la vida a la colònia". En I. Llop; N. Sadurní, *Malars de molí fariner a colònia industrial* (1a ed., p.105-139). Vic: Eumo

¹²⁴ CASTELLA, R. (2006). "La colònia industrial". En R. Castella (ed.), *Còdol Dret. Vida a una colònia industrial* (1862-1964), (1a ed., p. 109-117), Les Masies de Roda: Ajuntament de les Masies de Roda.

¹²⁵ ROVIRA, J. (2003). "Les infraestructures colonials a Salou; els habitatges". En J. Rovira (ed.), *La colònia de Salou (1864-1963). Heretat Baurier*.(1a ed. P.103-106). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter.

gratuïtament.¹²⁶ Els treballadors de Malars tenien dret a un pis, un galliner i un hort, i l'aigua i el llum eren gratuïts.¹²⁷ A la colònia de Còdol Dret els habitatges també eren gratuïts i si pagaven una pesseta el mes podien tenir llum i un galliner.¹²⁸

A la Farga de Bebié a diferència de les altres colònies, els habitatges no eren gratuïts, depenent de l'habitatge el lloguer anava de 15-28 pessetes la setmana i per 3 pessetes més podien disposar de galliner. I a part a la Farga de Bebié, hi havia un reglament per tots els llogaters, els obrers abans d'entrar-hi a viure l'havien d'acceptar i signar.¹²⁹ A Borgonyà igual que a la Farga, els treballadors havien de pagar un lloguer de 6 pessetes per viure-hi.¹³⁰

Sobre els habitatges de les diferents colònies estudiades, hi ha moltes similituds, ja que a totes, menys Malars, hi ha pisos i cases unifamiliars i menys els edificis de directius i els amos de la colònia, els habitatges solien ser molt humils. La majoria dels habitatges solien fer entre 60 i 80 metres quadrats i estaven compostos per menjador, cuina, tres habitacions i la comuna, que a vegades es trobava fora de l'habitatge.

Els serveis de la colònia

A les colònies, més dels serveis bàsics, com eren l'escola, església i botigues d'alimentació, hi havia altres serveis que podien variar molt.

Un dels principals serveis que destaca a les colònies analitzades, són les cooperatives i els economats. Totes les colònies disposaven d'una cooperativa, menys Malars que tenia una botiga al Molí, que a la vegada feia de fonda.

Les cooperatives són unes associacions amb finalitat econòmica destinades als seus socis. Aquests eren majoritàriament tots els treballadors de la colònia i a final d'any es repatrien els diners. A Borgonyà hi havia la cooperativa La Familiar Borgoñense, que es va fundar el 1910 i amb els anys també en van formar part la carnisseria, el remat de bestiar i l'escorxador. Per ser socis havien de pagar una entrada de 50 pessetes i a la cooperativa s'hi podia anar a comprar tots els dies de la setmana. Durant la postguerra moltes de les cooperatives van anar desapareixent. La de Borgonyà es tanca el 1959, el mateix any els propietaris de l'empresa creen un

¹²⁶ ROVIRA, J. (2003). "Les infraestructures colonials a Salou; els habitatges". En J. Rovira (ed.), *La colònia de Salou (1864-1963). Heretat Baurier*. (1a ed. P.103-106). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter.

¹²⁷ LLOP, I.; SADURNÍ, N. (2015). "Malars, records de colònia: la vida a la colònia". En I. Llop; N. Sadurní, *Malars de molí fariner a colònia industrial* (1a ed., p.105-139). Vic: Eumo

¹²⁸ CASTELLA, R. (2006). "La colònia industrial". En R. Castella (ed.), *Còdol Dret. Vida a una colònia industrial* (1862-1964), (1a ed., p. 109-117), Les Masies de Roda: Ajuntament de les Masies de Roda.

¹²⁹ VIÑETA, P. (2002). "El segle XX: construcció d'habitatges". En P. Viñeta (ed.), *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed. P. 65-67). Ripoll: Paquita Viñeta

¹³⁰ ROVIRA, J. (1996). "Construcció de la colònia: urbanisme i arquitectura". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 159-183). Vic: Ed. Eumo.

economat, i a la dècada dels 70 aquest tanca. En el moment que tanca l'economat es creen dues botigues a Borgonyà, però ja no depenien de l'empresa.¹³¹

La cooperativa de de la colònia Baurier i la de la Farga de Bebié disposaven de moneda pròpia que només es podia utilitzar a la cooperativa de la colònia.¹³² A la Farga, a més, dins de la cooperativa també hi havia un cafè, i un cop va dissoldre la cooperativa hi van aparèixer moltes botigues.¹³³ A Còdol Dret hi va haver una cooperativa que finalitzada la guerra es va convertir en un economat i aquest amb el pas dels anys es va convertir en una botiga de queviures.¹³⁴

En moltes d'aquestes colònies també hi havia molts altres serveis com són: perruqueria, barberia, cafè, fonda, sabater, sala de ball. I en dues colònies, a la Farga de Bebié i Borgonyà hi havia un cos de bomber dins de la colònia, format per treballadors de la fàbrica que disposaven del material necessari per si hi havia un incendi.¹³⁵

A molts dels estudis de les diverses colònies s'esmenta la presència del metge a la colònia. En algunes com és el cas de Borgonyà, des del 1919 hi residia un metge a la colònia, els treballadors i la seva família tenien assistència mèdica gratuïta. A part també es realitzaven controls sanitaris de l'aigua, la llet i la carn.¹³⁶ A altres colònies com són Malars i Còdol Dret el metge hi anava un cop per setmana i passava consulta, i si hi havia un accident o un malalt greu també es cridava el metge o es portava el malalt al consultori més pròxim.¹³⁷

Hi ha alguns serveis que només es troben en alguna colònia en concret és el cas de la farga de Bebié i Borgonya. A la farga de Bebié hi havia una caixa d'estalvis que va ser creada i impulsada per els seus propietaris, l'empresa fomentava l'estalvi entre els treballadors.¹³⁸ I a la colònia de Borgonyà hi havia la germandat de Borgonyà i el Montepio, l'objectiu de d'aquestes era socórrer els socis en cas de malaltia, llarga

¹³¹ MORERA, J. (1996). "Serveis per la colònia: La cooperativa. L'economat". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 235-255). Vic: Ed. Eumo.

¹³² ROVIRA, J. (2003). "Les infraestructures colonials a Salou; l'economat". En J. Rovira (ed.), *La colònia de Salou (1864-1963). Heretat Baurier*. (1a ed. P.111-113). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter.; VIÑETA, P. (2002). "El segle XX: encunyació de moneda". En P. Viñeta (ed.), *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed. P.82-84). Ripoll: Paquita Viñeta

¹³³ VIÑETA, P. (2002). "El segle XX: la cooperativa de consum". En P. Viñeta (ed.), *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed. P.79-81). Ripoll: Paquita Viñeta

¹³⁴ CASTELLA, R. (2006). "La colònia industrial". En R. Castella (ed.), *Còdol Dret. Vida a una colònia industrial* (1862-1964), (1a ed., p. 109-117), Les Masies de Roda: Ajuntament de les Masies de Roda.

¹³⁵ MORERA, J. (1996). "Altres serveis". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 274-284). Vic: Ed. Eumo.;

¹³⁶ MARGINEDES, A. (1996). "Sanitat". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 255-260). Vic: Ed. Eumo.

¹³⁷ CASTELLA, R. (2006). "La colònia industrial". En R. Castella (ed.), *Còdol Dret. Vida a una colònia industrial* (1862-1964), (1a ed., p. 109-117), Les Masies de Roda: Ajuntament de les Masies de Roda.; LLOP, I.; SADURNÍ, N. (2015). "Malars, records de colònia: la vida a la colònia". En I. Llop; N. Sadurní, *Malars de molí fariner a colònia industrial* (1a ed., p.105-139). Vic: Eumo

¹³⁸ VIÑETA, P. (2002). "El segle XX: foment de l'estalvi". En P. Viñeta (ed.), *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed. P.77-79). Ripoll: Paquita Viñeta

malaltia, invalidesa o mort. Per formar part de la germandat havia de pagar una quota d'ingrés, una paga mensual i tenir entre 14 i 35 anys. Aleshores quan algú es posava malalt o tenia un accident li pagaven un subsidi. La diferència principal entre la germandat de Borgonyà i el Montepio es que la germandat va sorgir dels propis treballadors de la fàbrica i no tenia ajuda de l'empresa i en canvi el Montepio és una iniciativa de l'empresa.¹³⁹

En aquest apartat dels serveis de la colònia hem pogut veure quins eren els serveis que tenien aquestes colònies, hi ha colònies com la Farga de Bebié i Borgonyà que estaven més desenvolupades i tenien més serveis concrets que algunes altres. En canvi n'hi ha que no estan tan desenvolupades com Malars que tenien només els serveis bàsics.

L'escola i els nens

En aquest apartat es vol explicar com vivien els nens a les colònies. L'empresa sempre ofería educació als fills dels treballadors, disposaven d'escola a la colònia o els enviava a estudiar als pobles del voltant. Per als nens més petits que encara no hi podien anar hi havia les cases cuna i les llars d'infants. La majoria dels treballadors de la colònia eren dones, i per això la casa cuna era un servei molt necessari per deixar les criatures de les treballadores quan aquestes estaven a la seva jornada laboral. En totes les monografies de les colònies es parla de l'escola i dels nens a la colònia.

La monografia que fa un estudi més a fons de l'escola és la de Borgonyà, les altres tracten la informació més essencial de l'educació dels nens. Totes les colònies disposaven d'escola per educar els fills dels obrers, majoritàriament aquesta sempre era portada per religiosos, ja que la religió tenia molt de pes dins de les colònies.

De totes les colònies analitzades, l'escola de Borgonyà és la que es diferencia més, ja que els nens i les nenes estaven separats. L'escola hi és des dels orígens de la colònia. Hi havia una escola per les nenes que la portaven les germanes dominiques, tot i ser una escola catòlica els primers anys de la colònia també hi anaven les filles dels treballadors anglesos, que eren protestants. L'horari era de 8.30 del matí a les 12 del migdia i de 3 a 5 de la tarda. Els diumenges a la tarda les nenes anaven a l'escola i realitzaven activitats de lleure. Els nens de la colònia eren educats per al capellà. La seva educació igual que la de les nenes també era de caire religiós, a part de les classes també es realitzaven excursions. A partir els anys 60 es va facilitar que els nens que volguessin podien continuar els estudis de batxillerat a altres poblacions. El 1969 l'escola va passar a ser mixta i aquesta va tancar les seves portes el curs 1979-1980. Un dels capellans va fundar la mutualitat escolar. En aquesta mutualitat

¹³⁹ MARGINEDES, A. (1996). "Serveis per la colònia: la germandat de Borgonyà i el Montepio". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 265-273). Vic: Ed. Eumo.

i podien formar part tots els nens de treballadors que estiguessin matriculats a l'escola i era una assegurança de malaltia i defunció.¹⁴⁰

A la Farga de Bebié hi havia dues escoles mixtes i aquestes tenien tot el material necessari i un local en bones condicions.¹⁴¹

A la Farga de Bebié i Borgonyà a part també hi havia serveis que es feien càrrec dels nens és petits. A Borgonyà hi havia la casa cuna que es feia càrrec dels nens de les treballadores de la colònia fins que aquests tenien 15 mesos. I a la Farga de Bebié i havia llar d'infants, aquí els nens i anaven fins que tenien l'edat per anar a l'escola.¹⁴²

Al llibre que tracta sobre Malars, expliquen com era la vida dels nens dins de la fàbrica i els horaris que realitzaven els nens a la fàbrica. Al segle XIX es prohibeix que els nens menors de 10 anys treballin, i els nens menors de 13 anys i les nenes menors de 14 només podien realitzar una jornada laboral de 5 hores el dia. A la colònia no hi va haver escola fins el 1953, que es va obrir una petita escola, el seu horari era de 9 del matí a 12 del migdia i de 3 a 5 de la tarda. Fins aquell moment els nens que estaven escolaritzats anaven a Roda de Ter o a la rectoria de Granollers de la Plana. La professora organitzava moltes activitats complementaries que es realitzaven fora de l'aula.¹⁴³

L'escola de la colònia Baurier estava situada al costat de la fàbrica i l'ensenyament el realitzava al capellà. A l'escola hi anaven els nens que tenien entre 5 i 14 anys, els nens que sobresortien se'ls oferia una educació millor amb l'ajut econòmic de l'empresa.¹⁴⁴

A la colònia de Còdol Dret l'escola va estar situada a dos emplaçaments diferents, a una caseta darrera del jardí del director i a un pis del carrer de Baix. L'horari de la colònia era el mateix que el de l'escola de Malars, de 9 del matí a 12 del migdia i de 3 a 5 de la tarda i els vespres es realitzaven classes per els joves.¹⁴⁵

¹⁴⁰ MARGINEDES, A.; LLINARE, C (1996). "Església i ensenyament". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 301-317). Vic: Ed. Eumo.

¹⁴¹ VIÑETA, P. (2002). "El segle XX: l'escola". En P. Viñeta (ed.), *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed. P.116-123). Ripoll: Paquita Viñeta

¹⁴² MARGINEDES, A. (1996). "Serveis per la colònia: casa Cuna". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 261-264). Vic: Ed. Eumo.; VIÑETA, P. (2002). "El segle XX: la llar d'infants". En P. Viñeta (ed.), *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed. P.152-153). Ripoll: Paquita Viñeta

¹⁴³ LLOP, I.; SADURNÍ, N. (2015). "Malars, records de colònia: la vida a la colònia". En I. Llop; N. Sadurní, *Malars de molí fariner a colònia industrial* (1a ed., p.105-139). Vic: Eumo

¹⁴⁴ ROVIRA, J. (2003). "Les infraestructures colonials a Salou; l'escola". En J. Rovira (ed.), *La colònia de Salou (1864-1963). Heretat Baurier*.(1a ed. P.110-111). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter.

¹⁴⁵ CASTELLA, R. (2006). "La colònia industrial". En R. Castella (ed.), *Còdol Dret. Vida a una colònia industrial* (1862-1964), (1a ed., p. 109-117), Les Masies de Roda: Ajuntament de les Masies de Roda.

La dona a la colònia

He decidit dedicar un apartat al paper de la dona dins de la fàbrica i la colònia, ja que la majoria de treballadors de les fàbriques eren dones. En les diferents monografies n'hi ha algunes que tracten sobre el paper de la dona, però no es tracta a totes. Les monografies de Còdol-Dret i Malars tenen un capítol dedicat a les dones, en canvi a les altres esmenten el paper de les dones molt per sobre. Sobre la rellevància de les dones al Ter mitjà també hi ha un llibre *La dona i la fàbrica a Roda de Ter*¹⁴⁶ de Maria Ocaña i Núria Cabañas, que tracta com vivien les dones tan durant la jornada laboral com les tasques que havien de fer un cop aquesta finalitzava. També hi ha un article de Emili Bayón *Una història silenciada: la invisibilitat de la dona obrera al Ter mitjà*¹⁴⁷ que tracta el paper de la dona a la fàbrica des de la seva incorporació fins el franquisme.

Com hem citat, a les fàbriques i colònies tèxtils del Ter mitjà, bona part dels obrers eren dones. Sobretot a partir d'inicis de segle XX quan en moltes fàbriques es substituïa la maquinària de selfactines a contínues. Aquest canvi fa que no es necessiti mà d'obra que requereixi força física i els empresaris contracten dones, ja que aquestes cobraven menys que els homes, això va provocar diverses vagues a la conca mitjana del Ter, el 1900, el 1910 i el 1919.¹⁴⁸

A partir d'aquest moment les dones comencen a tenir un gran paper dins de les fàbriques i colònies del Ter mitjà, tot i així són poc valorades. Les dones cobren menys que els homes per fer el mateix treball i mai ocupaven llocs importants dins de la fàbrica.¹⁴⁹

A part de la jornada laboral a la fàbrica les dones quan acabaven continuaven realitzant tasques a la llar, ja que s'havien de fer càrrec de totes les feines de casa i cuidar els nens. Sobre les feines que realitzaven les dones en tracten les monografies de Còdol Dret i Malars. Les dones de Còdol Dret estaven en la secció de preparació, retort i filar, aquestes no requerien molta força física però sí molta habilitat, la major part de les dones hi entraven de molt joves i començaven fent d'aprenents. A part a Còdol Dret a vegades s'enduien feina a domicili, era una manera es cobrar un sobresou, que ajudava a l'economia familiar.¹⁵⁰ Un cop finalitzada la jornada laboral la dona es feia càrrec dels treballs domèstics: comprar, cuinar, netejar, cosir, rentar

¹⁴⁶ CABAÑAS, N.; OCAÑA, M. (2006). *La dona i la fàbrica a Roda de Ter: de la filosa a la contínua: s.XVIII-XX* (1a ed.). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter

¹⁴⁷ BAYÓN, E.; CASAS, P. (2008). "Una història silenciada: la invisibilitat de la dona obrera al Ter mitjà". *Revista d'etnologia de Catalunya*, 33, 163-169.

¹⁴⁸ CABAÑAS, N.; OCAÑA, M. (2006). "La dona: protagonista dels conflictes laborals. En N. Cabañas; M. Ocaña (ed.), *La dona i la fàbrica a Roda de Ter: de la filosa a la contínua: s.XVIII-XX* (1a ed., p. 25-33). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter

¹⁴⁹ BAYÓN, E., CASAS, P. (2008). Una historia silenciada: la invisibilitat de la dona obrera al Ter mitjà. *Revista d'etnologia de Catalunya*, 33, 163-169.

¹⁵⁰ CASTELLA, R. (2006). El treball de les dones a Còdol Dret. En R. Castella (ed.), *Còdol Dret. Vida a una colònia industrial (1862-1964)*, (1a ed., p. 97-105), Les Masies de Roda: Ajuntament de les Masies de Roda.

roba i cuidar dels nens. Moltes vegades era molt important l'ajuda d'altres dones i la solidaritat veïnal per cuidar els nens quan treballaven. Les dones de Malars fins que no es van instal·lar els safareigs rentaven la roba al riu Gurri.¹⁵¹ El lleure de les dones era més limitat que el dels homes i els nens, ja que havien de realitzar les feines domèstiques i no tenien tan temps lliure.¹⁵²

Amb l'article de Bayón, el llibre *La dona i la fàbrica de Roda de Ter* i la monografia de Còdol Dret i Malars, es pot veure que les dones tenen un paper molt important dins de la indústria tèxtil catalana, ja que la major part de treballadors eren dones. Tot i així no s'han estudiat a fons, hi ha molts pocs llibres i articles que tractin sobre les dones i la fàbrica.

La jornada laboral i els salaris

En aquest apartat es vol tractar com era la jornada laboral dels treballadors de les diferents colònies i quin salari hi havien. També es vol veure la diferència entre els salaris, ja que aquests variaven tenien en compte diversos factors: sexe, edat, responsabilitat i antiguitat. De les monografies que tracten aquestes colònies hi ha les de Borgonyà i Baurier que tracten l'evolució dels salaris i la jornada laboral. En canvi els monogràfics de Malars, Còdol Dret i la Farga de Bebié tracten molt breument la jornada laboral i el salari, i no especifiquen quin sou i quin horari es realitzava en aquestes colònies.

La monografia de la colònia de Borgonyà explica molt bé els tipus de classificacions que hi havia, ja que en aquesta colònia la jerarquització era molt important. Hi havia cinc tipus de classificacions per treballadors: per sexe; relació laboral; per edat, per tasca realitzada; per lloc ocupat en la jerarquia. El sou variava segons l'edat, com més petit menys es cobrava i a mida que s'anava agafant experiència a la fàbrica es tenia un salari més elevat. El director, els majordoms i encarregats eren els que tenien un salari més elevat. Els salaris del 1912 eren els següents; el masculí anava de 21,5 a 12 pessetes la setmana i el femení de 6 a 20 pessetes.¹⁵³

L'evolució de la jornada laboral a Borgonyà està explicada a la monografia d'aquesta colònia. D'aquesta manera ens podem fer una idea de com va disminuint la jornada laboral a la conca mitjana del Ter. A l'article de Montserrat Llonch *Jornada, salarios y costes laborales en el sector textil catalán (1891-1936)*, l'autora explica quina era la legislació de la jornada de treball. El 1904 es crea una llei que imposa el descans

¹⁵¹CABAÑAS, N.; OCAÑA, M. (2006). *La dona i la fàbrica a Roda de Ter: de la filosa a la contínua: s.XVIII-XX* (1a ed.). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter; CASTELLA, R. (2006). El treball de les dones a Còdol Dret. En R. Castella (ed.), *Còdol Dret. Vida a una colònia industrial (1862-1964)*, (1a ed., p. 97-105), Les Masies de Roda: Ajuntament de les Masies de Roda.

¹⁵² CABAÑAS, N.; OCAÑA, M. (2006). *La dona i la fàbrica a Roda de Ter: de la filosa a la contínua: s.XVIII-XX* (1a ed.). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter

¹⁵³COLOMER, PERE. (1996). "La colònia industrial de Borgonyà (1895-1955): Treball". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 70-133). Vic: Ed. Eumo

dominical a totes les fàbriques, en aquesta època la legislació es centre en determinats col·lectius, els nens i les dones. El 24 d'agost del 1913 s'aprova la llei de la jornada màxima de 60 hores setmanals, es a dir els obrers treballaven com a màxim 10 hores diàries de dilluns a dissabte. I el 1919 s'aprova la llei de les 48 hores setmanals, els obrers treballaven de dilluns a dissabte i realitzaven 8 hores diàries. Anys més tard la jornada laboral passarà a ser de 40 hores setmanals.¹⁵⁴

La jornada laboral de Borgonyà amb els anys va anar disminuint. El 1908 la jornada era de 64 hores i 30 minuts durant una setmana formada per 6 dies. El 1909 es passa a una jornada de 57 hores i 30 minuts i es modifica l'horari, en aquesta època els obrers treballaven de dilluns a divendres de 6 a 8 del matí, de 8.30 a 12.30 i de 13.30 a 17.50 i els dissabtes de 8.30 a 12.20, realitzaven una jornada de 10 hores i 20 minuts. El 1919 la jornada laboral passa a ser de 48 hores setmanals i el torn de nit que s'havia creat uns anys abans passa a ser de 42 hores. El 1936 s'arriba a es 40 hores setmanals i també hi ha un augment de salari els jornals inferiors a 6000 pessetes anuals.¹⁵⁵

Podem comprovar que més o menys la jornada de Borgonyà es troba dins de la que imposava la legislació espanyola. Quan s'imposa la jornada laboral de 60 hores setmanals al 1913, Borgonyà realitzava una jornada de 57 hores i 30 minuts. Quan s'estableix la llei de les 48 hores setmanals el 1919 la jornada laboral passa a ser de 48 hores.

A Borgonyà també hi havia treball infantil, les nenes combinaven l'educació i el treballar a la fàbrica. Les nenes treballaven en dos torns diferents, que anaven de dilluns a dissabte i no tenien cap dia lliure ja que el diumenge tenien classe amb les dominiques.¹⁵⁶

En el llibre de la colònia Salou, es tracte l'evolució dels salaris de la colònia. Amb aquesta informació ens podem fer una idea de com van evolucionant els salaris de les colònies industrials al llarg del segle XX. A principis de segle XX el salari a la colònia Salou anava del les 6'5 pessetes setmanals que podia cobrar una metxera a les 20 pessetes que cobrava un encarregat de secció. A inicis dècada dels 30 els salaris han anat augmentant, una metxera cobrava com a mínim 20 pessetes setmanals, l'encarregat de secció en podia cobrar 80 i el director de la fàbrica cobrava 275 pessetes setmanals. Els anys trenta els salaris van anar pujant fins a iniciar-se la guerra civil i es va passar a treballar 40 hores setmanals. En aquesta època un ajudant de metxera cobrava 24 pessetes, una filadora 45 i un encarregat 90. Acabada la guerra es va passar a treballar 48 hores setmanals, els obrers treballaven de 8 a 10 hores diàries. El salari era entre les 28 pessetes d'una ajudat

¹⁵⁴ LLONCH, M. (2004). "Jornada, salarios y costes laborales en el secotr textil catalán (1891-1936)". *Revista de Historia industrial*, 26, 101-139.

¹⁵⁵ COLOMER, PERE. (1996). "La colònia industrial de Borgonyà (1895-1955): Treball". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 70-133). Vic: Ed. Eumo

¹⁵⁶ COLOMER, PERE. (1996). "La colònia industrial de Borgonyà (1895-1955): Treball". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 70-133). Vic: Ed. Eumo

de muntadora de contínues, 57 d'una filadora i 115 d'un encarregat. L'últim any de funcionament de la colònia Baurier el 1963, els sous havien augmentat considerablement, el salari oscil·lava entre les 2800 pessetes mensuals que cobrava una ajudant de metxera, les 3000 que cobrava una filadora, les 4000 pessetes que cobraven els encarregats i les 5000-6000 que cobraven els oficials administratius.¹⁵⁷

De la informació sobre els salaris que s'explica en les monografies de Borgonyà i la colònia Salou, podem veure que el salari d'inicis de segle XX a les dues era molt similar, tot i que a la colònia Baurier el salari era una mica menor, ja que els treballadors cobraven entre 6 i 20 pessetes. En canvi a la colònia de Borgonyà alguns treballadors podien arribar a cobrar 21 pessetes.

Amb l'evolució de la jornada laboral que s'explica a la colònia de Borgonyà i l'evolució dels salaris a la colònia Baurier, ens podem fer una idea de com era la jornada laboral i el sou a les colònies de la conca del Ter. La jornada laboral a mida que van passant els anys es va escorçant fins arribar a les 40 hores setmanals. En els salaris hi ha moments que augmenta molt, altres que es redueix o s'estanca però amb els anys va pujant. També s'esmenta com era el treball infantil a la colònia de Borgonyà, fins als 14 anys les nenes combinaven l'escola i la fàbrica.

La religió

En totes les colònies hi havia església o capella i en moltes el capellà residia a la colònia. A la majoria, el mestre era un religiós, de manera que la religió era molt present i cada diumenge s'havia d'anar a combregar i a missa.

L'església de Borgonyà va ser beneïda pel bisbe Morgades el 1898. És una església de nova construcció ubicada on hi havia l'antiga ermita. Tot i que els propietaris eren protestants van finançar la construcció. Des del 1898 hi havia un capellà vivint a la colònia. El capellà tenia un gran poder sobre els habitants de la colònia i era el mestre de l'escola de nens. Els obrers de la colònia cada diumenge anaven a missa sobretot durant el franquisme, i a Borgonyà hi havia diverses associacions religioses.¹⁵⁸

L'església de Malars és tardana, es va construir el 1956. El propietari de la colònia era molt religiós i posava tots els serveis espirituals disponibles per als seus treballadors, les noies joves cada any anaven una setmana a fer exercici espirituals. A Malars, no hi havia el capellà, venia el capellà de Gurb els diumenges i feia les classes de catequesis als nens i missa, l'assistència a missa era obligatòria. La

¹⁵⁷ ROVIRA, J. (2003). "La trajectòria de Salou (1864-1963)"; "La població obrera de la fàbrica Baurier-Salou". En J. Rovira (ed.), *La colònia de Salou (1864-1963). Heretat Baurier*. (1a ed. P.53-100). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter.

¹⁵⁸MORERA, J. (1996). "Església i ensenyament: Església: ermità i capellans". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 285-301). Vic: Ed. Eumo.

festivitat religiosa més important de la colònia va ser l'arribada de la mare de Déu de Fàtima el 1952.¹⁵⁹

A la colònia de Salou hi havia dos capellans, que realitzaven les funcions religioses i eren els mestres de l'escola. La seva feina era difondre els valors cristians i vetllar per el culte religiós. Hi havia missa cada dia i el diumenge n'hi havia dues la matinal i la del migdia. A la colònia es celebraven moltes festes religioses.¹⁶⁰

La capella de Còdol Dret va ser incendiada el 1936, va ser reconstruïda i inaugurada de nou el 1943. Es feia missa cada diumenge a les 12 del migdia, hi havia dos capellans que realitzaven les funcions religioses i eren els mestres de l'escola.¹⁶¹

Els propietaris de la Farga de Bebié, que com els de Borgonyà eren protestants, sempre van recolzar la pràctica religiosa dels seus treballadors. A la colònia no hi havia església i les més pròximes eren força lluny, per aquest motiu es va crear un espai de culte al costat de la fàbrica. Les celebracions religioses es van realitzar en aquest espai fins la construcció de l'església de la colònia, aquesta es va inaugura el 1958.¹⁶²

Totes les monografies tenen un capítol dedicat a la religió. Es pot veure com la religió era molt important, i en algunes colònies com és el cas de Malars i la Baurier era obligatòria assistir a missa els diumenges. Els capellans tenien un paper molt important sobre la població de les colònies. A la colònia de Borgonyà i a la de la Farga de Bebié, tot i que els seus propietaris són protestants aquests sempre recolzen i ajuden econòmicament el catolicisme de la colònia.

Festes i activitats culturals

En aquest apartat es volen esmentar les diferents festes i activitats culturals i lúdiques que hi havia a les diferents colònies estudiades. Entre totes les colònies hi ha un ventall molt ampli d'activitat des de jocs esportius fins a activitats culturals com excursions i sessions de cinema i teatre. Les colònies més grans com Borgonyà i la Farga de Bebié tenien més diversitat d'activitats i les mes petites com Malars no en tenien tantes. Primer explicarem totes les activitats lúdiques que oferien aquestes colònies i a continuació les festivitats que hi havien.

¹⁵⁹ LLOP, I.; SADURNÍ, N. (2015). "Malars, records de colònia: l'església i festes religioses". En I. Llop; N. Sadurní, *Malars de molí fariner a colònia industrial* (1a ed. p. 105-139) Vic: Eumo

¹⁶⁰ ROVIRA, J. (2003). "Les infraestructures colonials a Salou: la capella". En J. Rovira (ed.), *La colònia de Salou (1864-1963). Heretat Baurier*.(1a ed. P.106-110). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter.

¹⁶¹ CASTELLA, R. (2006). "La colònia industrial: espais comunitaris". En R. Castella (ed.), *Còdol Dret. Vida a una colònia industrial (1862-1964)*, (1a ed., p. 119-123), Les Masies de Roda: Ajuntament de les Masies de Roda.

¹⁶² VIÑETA, P. (2002). "Segle XX: la religió". En P. Viñeta (ed.), *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed. P.107-112). Ripoll: Paquita Viñeta

La colònia de Borgonyà tenia una gran diversitat d'activitats lúdiques pels seus treballadors tan pels adults com pels joves. El lloc on es realitzaven les activitats lúdiques era el casino, que va ser inaugurat el 1924. El local estava format per un cafè i un teatre on s'hi realitzaven xarrades, trobades, sessions de cinema i teatre i en el cafè hi havia gran varietat de jocs de taula. Un dels jocs que es jugava més el casino eren els escacs, i es van realitzar tornejos entre obrers de la colònia i també campionats amb altres poblacions. L'activitat esportiva que es practicava més a Borgonyà era el futbol, que va ser introduït a la colònia per els treballadors anglesos que hi havia als seus inicis. El 1922 es van començar a construir les instal·lacions esportives formades per un cap de futbol, vestidor i una pista de ciment per practicar altres esports com el bàsquet i el tennis. A més a Borgonyà també es practicava molt l'excursionisme, la pesca i la caça.¹⁶³

A la colònia Baurier el punt de trobada i d'esbarjo era el cafè, on era molt habitual que hi haguessin moltes taules jugant a jocs de taula. Al costat del cafè i havia una sala de festes on s'hi realitzaven concerts, ball, sardanes i teatre. Les principals activitats de lleure es feien el voltant de la colònia, i aquestes eren: jugar a futbol, caçar, pescar, carreres de bicicletes i curses de natació al canal. També es realitzaven excursions per el voltant de la colònia.¹⁶⁴

Les principals activitats de lleure de la colònia de Còdol Dret eren les excursions per el voltant de la colònia però també per altres poblacions com són Banyoles, Sant Hilari i Olot. La colònia també tenia una orquestra que feia concerts tan a la colònia com també altre poblacions. El 1962 es va realitzar un concurs de salts de motos de trial perquè la gent fes més vida a la colònia, va ser un fet eventual.¹⁶⁵

Les activitats lúdiques que hi havia a Malars principalment era el futbol i anar a la fonda a esbargir-se. Es va crear un equip de futbol que jugava contra equips dels voltants. Una altre de les distraccions era el cinema, però a Malars no n'hi havia i havien d'anar a Manlleu o Roda de Ter.¹⁶⁶

A la Farga de Bebié hi havia un club esportiu, fundat els anys 50. Els primers anys hi havia equip de futbol però molts dels jugadors eren fitxats per altres equips veïns. Les principals seccions del club esportiu eren la secció d'Hoquei i la d'escacs, i aquesta darrera va guanyar molts campionats. També hi havia una club d'esbart amb dues sales amb jocs. A part del club esportiu de les activitats de lleure també

¹⁶³ ROSANES, J.; RIERA, M.; MORERA, J. (1996). "Lleure i activitats culturals". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 319-349). Vic: Ed. Eumo

¹⁶⁴ ROVIRA, J. (2003). "Les infraestructures colonials a Salou; el cafè". En J. Rovira (ed.), *La colònia de Salou (1864-1963). Heretat Baurier*:(1a ed. P.113-114). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter

¹⁶⁵ CASTELLA, R. (2006). "Vida social de la colònia; Activitats lúdiques i festives". En R. Castella (ed.), *Còdol Dret. Vida a una colònia industrial (1862-1964)*, (1a ed., p. 135-148), Les Masies de Roda: Ajuntament de les Masies de Roda.

¹⁶⁶ LLOP, I.; SADURNÍ, N. (2015). "Malars, records de colònia: les estones de lleure". En I. Llop; N. Sadurní, *Malars de molí fariner a colònia industrial* (1a ed. p. 105-139) Vic: Eumo

cal destacar el cinema Rex que es va inaugurar el 1947 i l'escoltisme que va impulsar el mossèn Rovira el 1943.¹⁶⁷

Les activitats de lleure que hi havia a les colònies, que com hem pogut veure, eren molt diverses i a la majoria de les colònies eren les mateixes. A totes les colònies les activitats esportives i les excursions hi són presents. També hi havia una sala on poder-hi fer teatre, ball, cinema, menys la colònia de Malars que per anar al cinema s'havien de desplaçar.

A continuació explicarem les festivitats que hi havia a les colònies, tot centrant-nos en les festes nadalenques, aplecs i la festa major de cada colònia.

Les festes més destacades de la colònia de Borgonyà eren la festa dels reis, el carnestoltes, la festa major, l'aplec i la festa de l'arbre. D'aquestes festes les que tenien més rellevància eren la festa dels reis, on tota la població de la colònia es reunia al casino i l'empresa donava un regal a cada infant. També és important la festa de l'arbre, que està relacionada amb els orígens anglesos de la colònia i era de caire escolar. Durant la celebració es recitaven poemes i es cantaven cançons relacionades amb els arbres. També cal destacar la festa major de la colònia de Borgonyà, que es celebrava l'últim diumenge de juliol i s'hi realitzaven actes religiosos i festius. Una altra activitat important és l'aplec del 25 de març, en què el matí es feien actes religiosos i a la tarda sardanes i cinema.¹⁶⁸

Les festivitats més importants de Còdol Dret són la festa major, que era per la segona pasqua i la festa d'homenatge a la vellesa. La festa d'homenatge a la vellesa es celebrava conjuntament amb les comunions. L'amo pagava el vestit de comunió dels nens i nenes i els hi donava 250 pessetes, els avis en aquesta festa rebien 500 pessetes. Un fet puntual que va esdevenir una gran festa a la colònia, fou la visita de la mare de Déu de Fàtima el juny del 1951.¹⁶⁹

Els dies festius més destacats de la colònia de la Farga de Bebié era la festa de Sant Moí on es celebrava una missa a l'ermita i la festa major. La festa era el 16 de juliol en honor a la mare de Déu del Carme, la comissió de festes s'encarregava de preparar tot els actes i tenia el suport econòmic de l'empresa.¹⁷⁰

¹⁶⁷ VIÑETA, P. (2002). "El segle XX: l'escoltisme; el club esportiu de la Farga de Bebié; i el cinema". En P. Viñeta (ed.), *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed. P.134-152). Ripoll: Paquita Viñeta

¹⁶⁸ COMAS, M^aR. (1996). "Lleure i activitats culturals: festes i celebracions". En J. Morera (ed.), *Borgonyà, una colònia industrial del Ter* (1ed., 350-359). Vic: Ed. Eumo

¹⁶⁹ CASTELLA, R. (2006). "Vida social de la colònia: Activitats lúdiques i festives". En R. Castella (ed.), *Còdol Dret. Vida a una colònia industrial (1862-1964)*, (1a ed., p. 135-149), Les Masies de Roda: Ajuntament de les Masies de Roda.

¹⁷⁰ VIÑETA, P. (2002). "Segle XX: festes i celebracions". En P. Viñeta (ed.), *Història d'una colònia tèxtil, la Farga de Bebié*. (1a ed. P.93-107). Ripoll: Paquita Viñeta

La festa major de Malars era per Sant Esteve i s'hi realitzava un ball on venia gent dels pobles del voltant, en la monografia de la colònia no s'esmenten més festes.¹⁷¹

Havent vist les festes que hi havia a cada colònia, es pot observar que com més gran era la colònia més festes hi havia, però totes tenien alguna festa. Les festes més importants són les de la Farga de Bebié i Borgonyà, on a les festes major i anava gent dels pobles del voltant i venien orquestres de ball conegudes de l'època. En aquesta apartat no he mencionat la colònia Baurier, ja que a la seva monografia no tracta les festivitats.

Al llarg d'aquest bloc em pogut veure com vivien els obrers de les colònies tèxtils del Ter mitjà. Majoritàriament totes les colònies tenien les mateixes característiques en els serveis, l'escola, la jornada laboral, el salari i les estones de lleure tot i que es podien diferenciar les colònies que estaven més desenvolupades com són la de Borgonyà, la Farga de Bebié o Salou, que tenien més serveis i les més senzilles com la de Còdol Dret i Malars, que tenien principalment els serveis necessaris tot i que també tenien altres de complementaris.

4. CONCLUSIONS

He trobat molt interessant realitzar el treball de final de grau sobre les colònies tèxtils a Catalunya, sobretot centrant-me en les colònies de la conca del Llobregat i en especial a les del Ter. Amb aquest treball he après més sobre les colònies industrials i he adquirit coneixements d'aspectes d'aquestes que desconeixia.

Al llarg del treball s'han tractat les colònies industrials. En el primer i segon apartat del treball s'han tractat les colònies tèxtils de Catalunya des dels seus orígens fins la seva fi. En aquests s'ha vist com es van originar les colònies, quines van ser els factors perquè aquestes s'ubiquessin la riba del Ter i Llobregat. Aquests es van ubicar principalment al Berguedà i Osona, tot i que també n'hi van haver a altres llocs com el Ripollès, la Selva i el Baix Llobregat entre altres. En el primer apartat hem pogut veure la seva consolidació com a colònies, com estaven constituïdes i quins elements van ajudar a que es formessin. En el segon apartat s'han analitzat les colònies més destacades de la conca del Llobregat i al del Ter. D'aquesta manera s'han pogut veure quines eren i quines característiques hi havia a cada una d'elles.

El tercer bloc del treball tracta sobre les condicions de les colònies del Ter mitjà. Per fer-lo s'han analitzat diverses colònies de la comarca d'Osona entre les quals hi havia algunes que van ser molt importants com la colònia de Borgonyà, la farga de Bebié i la colònia Baurier. Analitzant-les hem pogut veure diversos elements que expliquen com vivien els treballadors de les colònies.

¹⁷¹ LLOP, I.; SADURNÍ, N. (2015). "Malars, records de colònia: les estones de lleure". En I. Llop; N. Sadurní, *Malars de molí fariner a colònia industrial* (1a ed. p. 105-139) Vic: Eumo

Amb aquest treball he comprovat que les colònies tèxtils dins de la industrialització catalana van ser molt importants i van ser un dels pilars fonamentals de l'economia catalana de finals del segle XIX i el segle XX. A partir de la dècada del 1970, amb la crisi del tèxtil les colònies van anar tancant, actualment moltes d'aquestes colònies es troben en molt mal estat de conservació.

Actualment hi ha molts llibres, monografies, i articles que tracten les colònies industrials però encara hi ha molts aspectes d'aquests que s'han d'estudiar amb profunditat. Com per exemple algunes colònies del Ter com són la colònia Ymbern o Pelut i la colònia Vila-seca, que van ser una colònia important però hi ha molts pocs estudis que les tractin. La majoria de les colònies tèxtils catalanes a l'actualitat estan abandonades i en un estat molt ruïnós. Crec que aquestes s'haurien de preservar i conservar, ja que van esdevenir molt importants dins de la industrialització catalana. Actualment, com ja s'ha vist, hi ha diversos museus i parcs fluvials que es dediquen a difondre i conservar les colònies industrials. Però malauradament n'hi ha moltes que estan en un estat molt llastimós, tot i que n'hi ha que després del tancament han esdevingut pobles com és el cas de la colònia Borgonyà i l'Ametlla de Merola.

5. BIBLIOGRAFIA

Llibres

ALBAREDA, J. (1981). *La industrialització a la plana de Vic* (1a ed.). Vic: Patronat d'estudis Ausanencs.

ALBAREDA, J. (1984). *Història d'Osona* (1a ed.). Vic: Eumo.

CABAÑAS, N.; OCAÑA, M. (2006). *La dona i la fàbrica a Roda de Ter: de la filosa a la contínua: s.XVIII-XX* (1a ed.). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter.

CASTELLÀ, R. (2006). *Còdol-Dret, vida d'una colònia industrial (1862-1964)* (1a ed.). Les masies de Roda: Ajuntament de Les Masies de Roda.

DOREL-FERRÉ, G. (1992). *Les Colònies industrials a Catalunya: el cas de la colònia Sedó* (1a ed.). Esparraguera: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

ENRECH, C. (2003). *El Pla contra La Muntanya: la crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)* (1a Ed.). Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.

FRIGOLA, R.; LLARCH, E. (1986). *Economia industrial: Viladomiu Nou: colònia tèxtil* (1a ed.). Barcelona: Graó.

LLOP, I.; SADURNÍ, N. (2015). *Malars: de molí fariner a colònia industrial* (1a ed.). Vic: Eumo.

MORERA, J. (1996). *Borgonyà una colònia industrial del Ter, 1985-1994* (1a ed.). Vic: Eumo.

SERRA, R. (2002) *La colònia Vidal de Puig-reig* (2a ed.). Puig-reig: Museu de la colònia Vidal de Puig-Reig; Terrassa: Museu de la ciència i la tècnica de Catalunya.

SERRA, R. (2000). *Colònies tèxtils de Catalunya* (1a ed.). Manresa: Fundació Caixa Manresa; Barcelona: Angle.

TERRADAS, I. (1979). *La Colònia industrial com a particularisme històric: l'Ametlla de Merola* (1a ed.). Barcelona: Laia.

TERRADAS, I. (1994). *La Qüestió de les colònies industrials: l'exemple de l'Ametlla de Merola* (1a ed.). Manresa: Centre d'Estudis del Bages.

SURINYACH, M. (1996). *Manlleu, el Ter i el canal industrial* (1a ed.). Manlleu: Museu de Manlleu

NADAL, J. (1988-1994). *Història econòmica de la Catalunya contemporània* (1a ed.). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

VIÑETA, P. (2002). *Història d'una colònia tèxtil: la Farga de Bebié* (1a ed.). Ripoll: P. Viñeta i Ortigués.

ROVIRA, J. (2003). *La colònia de Salou (1864-1963)*. Heretat Baurier. (1a ed.). Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter.

Articles

ALGUÉ, J. (2007). "Una visita reial: el viatge d'Alfons XIII a la conca del Llobregat". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 95, 18-21.

BAYÓN, E. (2004) "El museu industrial del Ter, Can Sanglas de Manlleu". *Ausa, patronat d'estudis osonencs*, 153, 347-363.

BAYÓN, E. (2005). "Les colònies industrials del Ter mitjà". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 86-87, 115-118.

BAYÓN, E. (2008). "Els orígens de la industrialització al Ter mitjà". *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, 331, 32-36.

BAYÓN, E.; CASAS, P. (2008). "Una història silenciada: la invisibilitat de la dona obrera al Ter mitjà". *Revista d'etnologia de Catalunya*, 33, 163-169.

BUSQUETS, J. (2005). "La colònia Rosal". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 86-87, 50-53.

BUSQUETS, J.; SERRA, R. (2001). "Un segle d'industrialització". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 70, 10-22.

CAMPRUBÍ, J. (1992). "Eusebi Güell i Bacigalupi i Castellar de N'Hug". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 37, 37-40.

- CANAL, M.; SANTAMARIA, N.; SOLER, E. (2009). "La Torre de l'Amo de Viladomiu Nou. Una proposta d'interpretació històrica sobre el moviment obrer a les colònies". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 102, 30-31.
- CASTAÑÉ, M. (2015). "El (Ter)annà de un territorio industrializado: de los molinos a las grandes colonias industriales en la cuenca del Ter". *Identidades: territorio, cultura, patrimonio*, 5, 163-185.
- CATALÀ, L. (2008). "Els Güell de Torredembarra i la Colònia Güell de Santa Coloma de Cervelló". *Recull de treballs*, 9, 7-23
- CLUA, J. (1992). "Les colònies industrials al Berguedà: estudi d'una transformació econòmica i urbana". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 33-34, 145-170.
- COMAS, F. (2005). "Les colònies industrials, nuclis d'atracció de població". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 86-87, 33-36.
- COMAS, F.; SERRA, J.A. (2005). "Les colònies industrials a l'ensenyament". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 86-87, 126-129.
- CUNILL, J. (1996). "El "Teatro cine" de la colònia Rosal (1948-1970)". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 51, 42-43.
- DOREL-FERRÉ, G. (2003). "La qüestió de les colònies industrials: un fenomen discutit de la història industrial de la Catalunya dels segles XIX i XX". *Butlletí de la societat catalana d'estudis històrics*, 14, 97-112.
- FARGUELL, J. (2001). "Una indústria que ha acabat als museus". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 70, 23-26.
- FERRER, L. (1985). "Josep Pons i Enrich, industrial manresà i fundador de la colònia Pons, de Puig-Reig". *Dovella, revista cultural del Bages*, 15, 31-34.
- GARCÍA, C. (2005). "El Museu Industrial del Ter". *Revista d'etnologia de Catalunya*, 27, 160-161.
- GARCÍA, C. (2008). "Un museu per un riu: patrimoni i territori al Museu Industrial del Ter". *L'Avenç: Revista d'història i cultura*, 331, 38-42
- LEPORI, S.; VIDAL, E. (2005). "La colònia Vidal: 10 anys de museu". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 86-87, 61-64.
- LLONCH, M. (2004). "Jornada, salarios y costes laborales en el sector textil catalán (1891-1936)". *Revista de Historia industrial*, 26, 101-139.
- LLURDÉ, J.C. (1999). "Patrimonio industrial y patrimonio de la humanidad. El ejemplo de las colonias textiles catalanes. Potencialidades turísticas y algunas reflexiones". *Asociación de geógrafos españoles*, 28, 147-160.

- MARÍN, J. (2005). "Les Colònies tèxtils del Ripollès (1900-1920)", *L'Erol, revista cultural del Berguedà*, 86-87, 100-103
- MIRALDA, A. (2005). "150 anys de Colònies Industrials a Catalunya". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 86-87, 138-141.
- MIRALDA, A.; SERRA, R.; VALL, P. (2001). "La ruta del tèxtil a través de les colònies fabrils. Parc Fluvial Navàs-Berga", *Dovella, revista cultural del Bages*, 73, 19-21.
- MONTANYÀ, A. (1900). "L'economia del riu: de les colònies al turisme". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 30, 40-41.
- PADRÓ, J. (2005). "Industrialització i colònies tèxtils al Baix Llobregat". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 86-87, 74-77.
- PLANES, J. (2012). "Entorn de les colònies industrials: aspectes socials i demogràfics de Puig-reig". *Dovella, revista cultural del Bages*, 111, 33-38.
- SERRA, J.M. (1985). "Els factors de la localització geogràfica de les colònies". *Dovella, revista cultural del Bages*, 15, 35-37.
- SERRA, R. (1995). "Els orígens de la industrialització tèxtil de Gironella (Berguedà): Cal Metre, Cal Bassacs, Viladomiu Vell i Viladomiu Nou". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 39, 85-100.
- SERRA, R. (2002). "El patrimoni industrial de l'alt Ter". *Revista de Girona*, 214, 52-57.
- SERRA, R. (2009). "Empresaris i obrers a les colònies tèxtils durant el període 1898-1923". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 102, 15-19.
- SERRA, R. (2014). "Enric Prat de la Riba i les colònies industrials". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 122, 52-65.
- SERRA, R.; VILADÉS, R. (2005). "La colònia Pons (Puig-reig)". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 86-87, 56-60.
- TARRAGÓ, S. (2006). "La Colònia Güell. Un poble-fàbrica tèxtil, ruritzat i cristià". *Quaderns d'arquitectura i urbanisme*, 252, 96-105.
- VALL, P. (2005). "El sistema de colonias textiles del Baix Berguedà. Génesis i revaloración". *Identidades: territorio, cultura i patrimonio*, 1, 111-118.
- VILADÉS, R. (1987). "Cal Pons, 100 anys de vida". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 19, 44-46.